

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
Ústav české literatury a literární vědy
Diplomová práce

Lenka Mottlová

Meziválečná publicistika Zdeňka Němečka
The Interwar Journalism of Zdeněk Němeček

2010

Lenka Mottlová

Poděkování

Děkuji pracovníkům Památníku národního písemnictví, především paní Dorotě Lábusové, za to, že mi umožnili nahlédnout do fondu Zdeňka Němečka. Děkuji Doc. PhDr. Pavlu Janouškovi, Csc. za laskavé vedení mé práce. A v neposlední řadě děkuji své rodině.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Mostě dne 13. 7. 2010

Anotace

Diplomová práce je věnována žurnalistické tvorbě Zdeňka Němečka, významné osobnosti československého veřejného života mezi válkami. Klade si za cíl žánrově, tematicky a stylově popsat a kategorizovat Němečkovu publicistiku a usouvztažnit ji s jeho beletrií a cestopisy, zařadit Němečkovu autorskou osobnost do kontextu dobového, společenského a literárního diskursu. Hledisko práce osciluje mezi historicko-biografickým, interpretačním a literárněteoretickým přístupem k látce.

This diploma work is dedicated to journalist profession of Zdeněk Němeček, prominent personality of Czechoslovak public life between world wars. Aim of this thesis is to describe and categorize in genre, theme and style the Němeček's journalism and to draw affiliation with his fiction, to place the writer's figure into the particular time period, society and literature. Perspective of theses migrates between historic-biographic, interpretation and theoretical literature approach to the matter.

Klíčová slova

cestopis

dějiny české literatury

dějiny Československa

diplomacie

Hrad

legionářská literatura

Lidové noviny

literatura česká

literatura československá

literatura exilová

literatura meziválečná

literatura po roce 1945

literatura prvorepubliková

Národní listy

periodický tisk

Právo lidu

Přítomnost

publicistika meziválečná

publicistika umělecká

román reportážní

Zdeněk Němeček

žurnalistika

Obsah

Úvod.....	6
1. K situaci literárního a společenského života první poloviny 20. století	8
1.1. Literatura a žurnalistika.....	8
1.2. Pragmatická generace.....	10
1.3. Masarykovské ideály.....	12
2. Na okraj publicistických textů	14
3. Publicistika Zdeňka Němečka	21
4. Přehled Němečkovy cestopisné publicistiky	25
4.1. Legionářem na východní frontě a trvalý zájem o Rusko	25
4.2. New York a okolí.....	30
4.3. Karibik.....	37
4.4. Rumunsko	42
4.5. Marseille, cesty po Francii a koloniích	44
4.6. Cesty po Africe	50
4.7. Občanská válka ve Španělsku.....	55
4.8. Nesoustavný, ale trvalý zájem o světové dění (Itálie, Čína, Německo, Palestina)	57
4.9. Střípky domova.....	60
Závěr	67
Seznam příspěvků podle bibliografie ÚČL AV ČR.....	71
Seznam neidentifikovaných prací z bibliografie ÚČL AV ČR	77
Seznam příspěvků chybějících v bibliografii ÚČL AV ČR	78
Seznam použité literatury a odborných pramenů.....	79

Úvod

Zdeněk Němeček je dnes vnímán především jako spisovatel a žurnalista, nicméně ve své době byl více diplomatem a tato profese ovlivnila také podobu jeho umělecké a publicistické činnosti. Byla do velké míry určena jeho diplomatickými průniky do cizích geografických, politických a sociologických prostorů. Němečkovy umělecké práce jsou poznamenány důsledným zřením k aktuální realitě popisovaných jevů, realitu se pak snaží postihnout z mnoha různých aspektů. Z toho důvodu jsem za jádro své práce zvolila právě Němečkovu žurnalistiku, neboť propojuje reportážní záznamy reálných faktů s uměleckou subjektivitou.

Východiskem mé diplomové práce jsou především Němečkovy publicistické texty, což v přípravné fázi znamenalo identifikovat a shromáždit pokud možno veškeré autorovy novinové příspěvky. I přes snahu o maximální racionalizaci této své činnosti musím podotknout, že částečnou roli při shromažďování textů sehrála i náhoda. Nemohu proto zaručit, že seznam Němečkových publicistických příspěvků umístěný na konci mé práce je jistojistě úplný. Dalším problémem bylo, že ne všechny Němečkovy novinové příspěvky byly dohledatelné, ačkoli jsem o nich věděla např. z Němečkových soukromých záznamů. Důvodem bylo buď to, že se jednalo o legionářská periodika vydávaná v Rusku, případně o periodika vycházející sice v Československu, nicméně nedochovaná či nedostupná.

Vzhledem ke skutečnosti, že Němečkova publicistika je z podstatné části věnována zahraničním a cizokrajným tématům, zvolila jsem při psaní diplomové práce způsob biografický a texty popisují tematicko-chronologicky v závislosti na vývoji autorovy diplomatické kariéry. Zároveň jsem do své práce zařadila i relevantní cestopisnou produkci.

Cílem mé diplomové práce je poetická, textová, a jazyková charakteristika Němečkových textů. Její součástí je i kategorizace tematická, rozbor stylu a stylové zhodnocení Němečkových textů. Prostřednictvím sledování tematických prvků a vlivů se pokusím o postihnutí Němečkova žurnalistického typu.

Vedle výše zmíněného cíle se snažím o přesahy v žurnalistické a politické oblasti. Mním tím dějinné usouvztažnění literatury a žurnalistiky, literatury a politiky. Doufám, že se v tomto ohledu má práce dotkne kulturně společenského klimatu první republiky. Pokusím se o zamyšlení nad principy publicistických textů a jejich zasazení do prostoru světa textů uměleckých. To vše mi pomůže přesněji vymezit Němečkův autorský styl.

Němečkovu publicistiku vnímám na pozadí jeho beletristické prózy. Stranou nechávám naopak jeho dramaturgiu a skrovné básnické pokusy. V neposlední řadě zařadím tvorbu Zdeňka Němečka do širších souvislostí české literatury první poloviny 20. století. Celkově má diplomová práce přinést obraz Němečkovy umělecké osobnosti a spisovatelova místa v literárních dějinách.

Předpokládám, že svými přesahy do sfér žurnalistiky, politiky, historie a literární teorie zachytím Němečkovu tvorbu z různých úhlů a perspektiv a přinesu tak zajímavou konfrontaci dílčích poloh autorovy tvorby.

1. K situaci literárního a společenského života první poloviny dvacátého století

V této kapitole se věnuji kontextu české literatury a publicistiky 1. poloviny 20. století, tradičnímu literárněhistorickému vymezení pragmatické generace a podrobnějšímu rozboru masarykovského humanismu. Všechny tyto body mají vztah k umělecké, životní a lidské dráze Zdeňka Němečka.

1.1. Literatura a žurnalistika

Jedním z rysů literatury první poloviny dvacátého století bylo prostupování hranic mezi literaturou a publicistikou. Próza pod vlivem publicistiky (a okrajových žánrů) vnášela do fabulace dokumentární, fejetonistické a reportážní prvky. Vedle polodokumentárních románových kronik, románové reportáže a reportážního románu vznikl časový román (často klíčový) s funkcí agitační a politická satira v próze (DĚJINY IV 1995, s. 299-320). V satirách se setkáme s parodiemi novinářského stylu, kontrastem, paradoxem a mystifikací. Kromě propojení uměleckých a publicistických žánrů docházelo také k spojení vyšších uměleckých žánrů s okrajovými a nízkými (lidové čtení, detektivky, dobrodružné romány, indiánky, kovbojky, filmové grotesky, varieté). S tím vším souvisí výrazný obrat k mluvenému stylu a k demokratizaci literatury.

Spisovatelé často spolupracovali s novinami. Publicistika tedy zákonitě zpětně ovlivňovala tvorbu autorů. Obzvláště silně byla publicistikou ovlivněna tvorba K. Čapka. Ať už se jednalo jen o inspiraci látkovou a tematickou, jako je tomu u románu *Hordubal* (1933, vznikl po přečtení soudničky o Juraji Hordubalovi, jejímž autorem byl Bedřich Golombek), také popud k napsání dramatu *Matka* (1938) dala Čapkovi fotografie *Žena z Léridy*, která byla otištěna v Lidových novinách. Nebo šlo o prózy psané přímo pro noviny, z causerií, a povídek psaných do Lidových novin vznikly například *Povídky z jedné a druhé kapsy* (1929). Ovlivnění bylo však oboustranné.

Rubrika Lidových novin nazvaná Črty z domova i ze světa, do níž Čapek přispíval, ho např. inspirovala k pozdějším cestopisům (PERNES 1993, s. 61-74).

Romány mnoha spisovatelů byly zveřejňovány na pokračování nejprve v novinách, což bezpochyby zvyšovalo jejich popularitu, z Čapkových např. *Továrna na Absolutno* (1922), *Krakatit* (1924) či *Válka s Mloky* (1936), ostatně prakticky všechna jeho díla po roce 1921 vyšla nejdříve v Lidových novinách.

Vliv žurnalistiky se projevuje i v strukturních proměnách umělecké prózy, próza je ovlivněna experimentálním úsilím (především v povídce) a rozvojem fejetonu, reportáže. Román začíná být vnímán jako jakýsi hybridní útvar a je rozpoutána diskuse o krizi románu (DĚJINY IV 1995, s. 336). Proces proměn spěje k oslabení individualizace postav a k vytváření iluze hodnověrnosti vypravěče, ke zvýraznění jeho úlohy, protože ten se stává nástrojem hodnocení. Vzniká forma davového/hromadného románu, který není soustředěn k individuálnímu hrdinovi, ale k davovému hnutí, s těmito prostředky pracuje např. sociální román.

Období první republiky přispělo k rozvoji žurnalistiky i jinak, pluralita platform znamená pestrost novin a revuí. Některé noviny byly za první republiky neskrývaně politické a finančně zajišťované politickými činiteli či stranami. Jiné byly na stranách nezávislé¹, mezi takové patřily týdeník *Přítomnost* a *Lidové noviny*. Ovšem i ty byly čas od času dotované (kanceláří prezidenta, ministerstvy, legionářskou obcí) a jejich světonázorová a tím i politická orientace byla evidentní, ostatně T. G. M. věnoval *Přítomnosti* v době jejího vzniku finanční dar a sám také do ní anonymně sporadicky přispíval, nešlo však o politické ovlivňování redakční činnosti. I *Lidové noviny* se zcela otevřeně hlásily k volnému politickému seskupení Hrad². Právě z důvodu

¹ Rozlišení prvorepublikových periodik na 1. politická, 2. nepolitická a 3. závislá na „kapitálových uskupeních“ (KÁRNÍK 2002b, s. 337) je běžné v historické vědě a teorii žurnalistiky (JÍLEK 2002, s. 75-88).

² Seskupení politiků okolo prezidenta Masaryka, které si udržovalo silný vliv na zahraniční politiku vlivem E. Beneše, příznivce měl Hrad ve všech větších prvorepublikových státoporných stranách (agrárníci, lidovci, národní demokraté, sociální demokraté, socialisté) (JÍLEK 2002, s. 96).

příslušnosti k politickému táboru zakladatele ČSR lze Lidové noviny považovat za stěžejní prvorepublikový deník. LN se staly jedním z nejvýznamnějších nástrojů vytváření nejen politické kultury, ale i duchovního klimatu (PERNES 1993, s. 6).

Šéfredaktor Lidových novin A. Heinrich se zasloužil o všeobecnou kultivaci novin a novinářských žánrů, která spočívala ve spolupráci s předními českými i slovenskými spisovateli (Eduard Bass, Richard Bojko, Jakub Deml, Viktor Dyk, František Gellner, Bedřich Golombek, Jan Herben, Adolf Hoffmeister, Vladimír Holan, Alois Jirásek, Egon Ervín Kisch, František Langer, Jiří Mahen, Zdeněk Němeček, St. K. Neumann, Karel Poláček, Jaroslav Seifert, Ján Smrek, Antonín Sova, Fráňa Šrámek, Karel Toman, Rudolf Těsnohlídek, A. M. Tilschová, Edvard Valenta, Richard Weiner aj.) prosadil do novin povídku a báseň, požadoval autorizaci veškerých příspěvků a součinnost s výtvarnými umělci (Adolf Kašpar, Josef Lada, Eduard Milén, Otakar Mrkvička, Ondřej Sekora...), vědci (Václav Černý, Emanuel Chalupný, Fr. V. Krejčí, Arne Novák, Hubert Ripka...) a politiky. Na Heinrichovo přání byl vytvořen sloupek (či kurzivový sloupek, poprvé 1920, úvodník o méně závažném tématu, kratší než fejeton a delší než glosa) jako nový novinářský útvar (PERNES 1993, s. 24). Na stránkách Lidových novin se také poprvé objevily žánry entrefiletu (poprvé 1921, krátké novinářské články, které měly zábavný obsah a vztah k některé denní události) a veršovaného fejetonu, tzv. světačky.

1.2. Pragmatická generace

Termín pragmatická generace se vžil především pro K. Čapka, J. Čapka, F. Peroutku, O. Theera, O. Fischera, S. Hanuše, A. Nováka, E. Taussiga, F. Langra (i

„Disponoval-li Hrad nějakou vládní institucionální oporou, jež se stala věcně vzato jeho přímou součástí, pak jí bylo jistě Ministerstvo zahraničí Československé republiky a její diplomatický sbor. Mnohá z obtížně vysvětlitelných personálních opatření v diplomatickém sboru měla patrně tento základ“ (KÁRNÍK 2002b, s. 412).

jiných generačně spřízněných autorů), ale byl k nim volně přiřazen i Z. Němeček, ačkoli byl generačně mladší (DĚJINY IV 1995, s. 45-50).

Pragmatisté svou tvorbu orientovali k všední životní praxi, k životnímu kladu a k poetizaci všednosti, proklamovali individuální mravní odpovědnost, humanistický apel a umělecký příklon k realitě (DĚJINY IV 1995, tamtéž).

Pragmatická generace svým jménem odkazuje k americké filozofii pragmatismu, americký pragmatismus měl ovšem mnoho podob. Pragmatismu se nikoli náhodně věnoval K. Čapek ve své disertační práci, již obhájil doktorský titul v roce 1915. Poprvé ji připravil k vydání v roce 1918 pod názvem *Pragmatismus čili Filosofie praktického života*. A skutečně se Čapek k pragmatismu ve své tvorbě často vracel, buď odkazoval k jeho podnětnému významu a k jeho myšlenkám, nebo se bránil, aby nebyl spojován se zjednodušenou představou o něm (POHORSKÝ 1987, s. 364). Čeští pragmatisté nebo též relativisté chtěli upozornit na běžný každodenní život a pozdvihnout jej na rovnocennou úroveň s vědeckým a teoretickým. Pragmatismus zapůsobil i na Masaryka, který rád zastával praktická stanoviska, ačkoli pragmatistou v pravém slova smyslu nebyl.

Začátek filozofického hnutí relativismu se datuje rokem 1878 vystoupením Ch. S. Peirce. Účelem myšlení je předvést výsledky vnímané smysly, proto, chceme-li dojit poznání, musíme zvážit jeho praktické dopady. Pragmatismus je také určitou teorií pravdy, v krátkosti řečeno je pravdivé to, co je výhodné pro naše myšlení, resp. co nám pomáhá shrnout a zjednodušit dosavadní zkušenosti (ČAPEK 1987, s. 269-277).

F. Götz rozlišil tři moderní spisovatelské generace „*Generace let devadesátých je mu charakterizována absolutností metafyzickou, která jest patrná zvláště na jejích dílech po válce vydaných, pro generaci Kodíčkovu jest příznačný relativismus a pragmatismus, generaci nejmladší vyznačuje prý nový vášnivý příliv víry a lásky sociální proti skepsi generace Kodíčkovy*“ (ŠALDA 1959, s. 272).

Šalda pak charakterizoval pragmatickou generaci a její roli v literárním životě takto: „*Pragmatismus sám byl správně charakterizován jako měšťácký romantismus přízemního letu a přistřížených křídel. Postavte si jen vedle sebe všechny hlavní práce*

Weinerovy, Rutteho, bratří Čapků a uvidíte, že jest zde v podstatě týž horror vacui, týž děs z prázdna, který charakterizuje literární barok, jen ještě intenzivnější. Nedostatek každé jistoty, nemožnost dobrati se orientace v chaosu hmoty a sil kosmických i proniknouti k něčemu pevnému, k vnitřní ose, introspekci duševní, závratě z bezedného prostoru jako z tříštícího se času, úzkost provázející vždycky krajní subjektivismus vyznačují všechny jejich práce. Přemáhají a musí přemáhat, i právě jako generace předcházející toto mučivé a trýznivé prázdno: tvorba jest jim rovněž prostředek, jimž reagují na ně, kterým chtějí uniknouti mravní sebevraždě.“ „Každý, kdo je sčtělý v moderní filozofii, pozná naráz, že jest to Vaihingrova Philosophie des Als ob, jeho fikcionalismus, přenesený do světa praxe literární a užitý na tvorbu básnickou. Ta dopadá ovšem podle toho velmi suchá, velmi intelektualistická a velmi vyumělkovaná hra na naivnost, víru, prostotu, dobrotu.“ Podle Šaldy pragmatisté zřetelně navazovali na předchozí literární vývoj, novum přinesla až generace Wolkra, Seiferta a Nezvala (ŠALDA 1959, s. 272-277). Relativisté zastávali tedy jakousi středovou roli mezi zastánci tradičních literárních způsobů a avantgardními experimentátory.

1.3. Masarykovské ideály

Výrazná osobnost T. G. Masaryka udávala tón společenskému ovzduší první republiky, vybízela k navázání na ideály. Zdeněk Němeček jako příslušník Hradu na masarykovské ideály navazoval přímočaře, jak ukážu později. Z toho důvodu se věnuji osvětlení toho, co vlastně tyto ideály znamenají.

Díky Masarykovi se českým oficiálním programem stal humanitní demokratismus. Humanitní ideál se podle Masaryka zvolna etabluje již od dob renesance a reformace, vznikají ideály neasketické mravnosti, hospodárnosti a pracovitosti. Stát se čím dál více stává demokratickým a lidovým, rodí se práva národní, jazyková, sociální a hospodářská. Humanismus se pokládá za přirozený pro člověka. Masaryk pokládá humanismus za pokračování českého bratrství, které se dále vtělilo do obrozenství s touhou po osvícenství, osvětě a vzdělání. Humanismus znamená v Masarykově

pojetí: kosmopolitismus, sociální soucit, individualismus (nikoli však krajní, jehož představitelem je F. Nietzsche), ideu pokroku (evoluce), úsilí o harmonické vzdělání, jakým se rozumí péče o ducha i tělo. Na humanitě a na lásce je založena mravnost, která se pojí i s politickou odpovědností a nezneužíváním moci, základem takové mravnosti je soulad citu s rozumem. Kromě lásky k člověčenstvu je stejně podstatná i láska k sobě samému, protože jen takový člověk může žít svobodně a podle svých představ. Cílem humanistického přístupu k životu je klidná, vědomá práce ve prospěch bližního. Humanismus zdůrazňuje nutnost pozitivního vztahu k životu (žádné mučednictví), nutnost žít beze strachu, neboť lidé se ze strachu dopouštějí násilí, ze strachu lžou. Výše zmíněné ideály se staly základem pro vznik ideje samostatné československé státnosti.

Také v literatuře probíhá mezi léty 1918-1929 hlavní diferenciacní proces v oblasti světonázorové. Čapkovská generace a Literární skupina se opírají o zmíněné myšlenkové směry - masarykovský humanismus a o pragmatismus, zatímco avantgarda se přihlásila k marxismu a revoluci (DĚJINY IV 1995, s 323).

2. Na okraj publicistických textů

Protože se Němeček věnoval psaní jak publicistiky, tak beletrie, a překračoval jejich horizonty oběma směry, mým původním záměrem bylo katalogizovat Němečkovy texty podle žánrového klíče. Nicméně tento nápad má svá úskalí, a to hned ze dvou důvodů. 1. O Němečkově stylu by se dalo říci, že je konvenční, autor se nesnaží zavádět nové způsoby ani ve vyjadřování, ani ve výstavbě publicistických žánrů. 2. Publicistické žánry tak, jak se užívají v novinářské praxi, jsou historicky vytvořené entity, které se často neodlišují ani tak specifickou strukturní a významovou výstavbou textu, jako spíše způsobem a místem publikování. Přesto zde podávám úvahovou skicu, jak jsem k tomuto sebekritickému závěru dospěla a předpokládám, že mi níže nastíněná teoretická základna pomůže rozpoznat strukturu Němečkova autorského stylu.

Pro rozčlenění textů Zdeňka Němečka upřednostňuji způsob literárněhistorický spjatý s Němečkovými životopisnými daty. Jak jsem již napsala, budu se soustředit především na Němečkovu publicistiku inspirovanou zahraničními pobyty a cestami, neboť 1. taková byla poměrná většina Němečkových příspěvků, 2. cestování a poznávání cizích zemí bylo celoživotní náplní autorova života. Abych však přinesla komplexní pohled na Němečkovu meziválečnou publicistiku, v poslední kapitole zmíním i autorovu žurnalistiku tematicky čerpající z domova.

Pokud se chci zabývat publicistikou určitého autora, musím si přirozeně položit otázku, co to vlastně publicistika je a jaké je její místo ve světě literárních textů. Hledání odpovědi na takovéto - téměř primitivní tázání - však přinesly nečekané komplikace.

Nejprve jsem očekávala nalézt odpověď v samotné sféře teorie žurnalistiky. Ta většinou rozlišuje novinářské žánry³ dále na zpravodajské žánry (zpráva, článek...), publicistické⁴ žánry (reportáž, interview, sloupek, fejeton...) a žánry umělecké publicistiky nebo taktéž beletristické žánry (črta, portrét, esej, medailón, literatura faktu, entrefilet, causerie, glosa, kritické žánry) (DOLANSKÁ-KALINA 1984, s. 5). Za povšimnutí stojí, že literatura faktu se zde považuje za součást umělecké publicistiky.

Umělecká publicistika, kterou právě psal i Zdeněk Němeček, je charakterizována jako typologické označení pro vyhraněný soubor publicistických žánrů, jejichž příbuznost je vytvářena a zároveň podmíněna společnými metodickými postupy, jež jsou charakterizovány symbiózou publicistických, uměleckých a vědeckých přístupů k objektivní realitě (DOLANSKÁ-KALINA 1984, s. 13). Společným rysem žánrů umělecké publicistiky je 1. společenská aktuálnost, 2. důraz na estetickou úroveň sdělení a kompoziční výstavbu, přičemž záleží na pořadí, estetická funkce tedy není dominantní.

Z hlediska teorie žurnalistiky tedy spočívá rozdělení žurnalistických žánrů ve funkci, *zpravodajské* žánry mají za úkol informovat a *umělecké* bavit, jen oblast tzv. *publicistických* žánrů není úžeji specifikována, stojí na rozhraní mezi informací a zábavou a má se vyznačovat autorským stanoviskem. Navíc není jasná hranice mezi tzv. publicistickými a beletristickými žánry. Problematicnost takového přístupu k věci je nasnadě, nepokouší se definovat své žánrové oblasti strukturně zvnitřku, jen klouže na rovině funkce. Výrazně nepřipustná se mi jeví novinářská snaha přivlastnit si literaturu faktu. A dokonce v případech tzv. novinové povídky a básně v novinách, jež

³ Existuje i širší náhled na novinářskou vědu, který do své kompetence zahrnuje nejen noviny a jiný periodický tisk, ale také rádio a televizi, v takovém případě je vhodnější mluvit nikoli o novinářských, ale žurnalistických žánrech. Takovým mediálním pojetím se nezabývám, neboť není z hlediska mé práce relevantní a slovní spojení *novinářský žánr* považuji za synonymní s *žánrem žurnalistickým*.

⁴ Ve své práci nepoužívám slovo *publicistický* (*publicistika*) ve smyslu tohoto termínu žurnalistické teorie, ale synonymicky se slovem žurnalistický.

si novinářská věda rovněž přivlastňuje, je jediným kritériem takového prisvojení umístování povídek a básní v periodikách.

Po tomto žurnalistickém vymezení novinářských textů vidíme onen terminologický problém samotného slova publicistika. Jednak může jít o označení žurnalistické tvorby vůbec, tak je tomu i v mém pojetí, tedy činnost „zaměřená na zveřejňování“ jevů (z lat. publicus), nebo se význam slova zužuje na konkrétní „část žurnalistické produkce“, která je založena na autorově „stanovisku“ (OSVALDOVÁ A KOL. 2002, s. 147).

Novinařina nemá nijak široké spektrum vlastních žánrových nástrojů a velmi často sahá do jiných oborů. Novinářská teorie tento jev pokládá za veskrze pozitivní, výhodou neustálých proměn žurnalistických textů, jak ve smyslu proměn primárně publicistických žánrů, tak ve smyslu zavádění žánrů nepublicistických do periodického tisku je „živost“, spojená s neutuchajícím čtenářským zájmem. Tak se stalo, že žurnalistika si dávno prisvojila např. povídku a báseň, jejichž názvům přiřadila jakási konstantní epiteta – *novinářská povídka*, *báseň v novinách*.

Praktická encyklopedie žurnalistiky definuje žánry typické pro publicistiku Zdeňka Němečka (článek, entrefilet, fejeton, sloupek, črta a reportáž) v hlavních rysech takto: U **článku** je zdůrazněna jeho věcnost a logická výstavba (základní myšlenka – argumentace – závěry), hledání souvislostí, příčin a následků, analytický postup a zobecnění. Článek ale má být také výsledkem subjektivního přístupu autora (DOLANSKÁ, HALADA A KOL. 2002, s. 29). Zde si novinářská teorie odporuje, na jednu stranu zdůrazňuje subjektivní autorský přístup a na druhou stranu článek řadí mezi čistě informační žánry. Předmětem žánru **entrefiletu** mají být vtípně/zajímavě podané aktuální kuriozity. **Fejeton** je pokládán za prestižní novinový útvar, proto byl svěřován „erudovaným“ autorům, je specifický „dominantním názorem tvůrce“ a „lehkou stylistickou formou“, „snaží se problém vidět z nového úhlu pohledu“, „využívá ironie, pointy“ (DOLANSKÁ, HALADA A KOL. 2002, s. 61). **Sloupek** „stojí na vtípném, anekdotickém nápadu, podnětem je zážitek nebo pozorování, jež se snaží s vtípem a někdy ironií dovést k zevšeobecnění. Sloupek se na rozdíl od fejetonu

musí vtěsnat rozsahem do skutečné klece jednoho sloupce, tj. nemůže překročit více než stranu a půl textu, je aktuálnější, stručnější a konkrétnější.“ (DOLANSKÁ, HALADA A KOL. 2002, tamtéž). Sloupek tedy ztratil původní náplň úvodníku i původní požadavek rozsahu delšího než glosa a kratšího než fejeton, jak si jej vymyslel A. Heinrich. A **črta** je žánr na pomezí žurnalistiky a literatury, její žánrové vymezení je nejednoznačné, protože čta může vypadat dosti různorodě: jako žánrový obrázek, sociální skica, cestopisné líčení atp. V podstatě jedinou její pevnou složkou je, že musí být založena na skutečnosti, tzn. faktuálně, což ovšem není mezi publicistickými (tedy především faktuálními) žánry dostatečně distinktivním rysem. Konečně **reportáž** je žurnalistický žánr přinášející „svědecké výpovědi konkrétních zážitků“, spojuje v sobě „informační a názorovou složku“ (DOLANSKÁ, HALADA 1992, s. 154-155).

Vidíme, že rozvrstvení publicistických žánrů není příliš distinktivní, charakteristiky jednotlivých žánrů jsou nejednoznačné a opírají se v podstatě jen o tematický a stylový plán (např. požadavek autorského prožitku u reportáže nebo důraz na aktuálnost a neotřelost sdělení, jež se však u dobrého žurnalisty předpokládá), popř. o plány podružné spojené s úpravou textu (kurziva psaná kurzivním písmem, umístění textu pod čarou či do sloupce na pravé straně titulního listu). Také v Němečkové případě je zřejmé, že rozhodujícím kritériem pro určení žánru je často především grafické umístění textu, jeho rozsah apod., tedy vnější kritéria jsou důležitější než obsahová a stylistická. Dělení žánrů se nezakládá na distinktivních kritériích, žánry fungují spíše na základě prototypičnosti s plynulými vzájemnými přechody a jsou spíše záležitostmi tradice, zvyklostí konkrétního periodika apod.

Problematikou žánrů a rozlišením mezi fikčními a faktuálními žánry se zabývají i literární teoretici, ovšem více se věnují fikci. Také literárněteoretické úvahy D. Cohnové, o něž se míním opřít, jsou orientované na texty fikční, přesto z nich lze in margine vyčíst či vyvodit několik premis podstatných pro texty faktuální. Cohnová rozlišuje různé druhy narativů: historický, autobiografický, žurnalistický,

imaginativní/fikční (COHNOVÁ 2009, s. 6). Vztahy mezi narativy nejsou souměrné a samozřejmě ani vztah mezi narativem a žánrem textu, v němž se onen narativ nalézá, není přímo úměrný. Zatímco historický, autobiografický i žurnalistický narativ mohou (a často také jsou) součástí narativu fikčního, naopak to dle Cohnové neplatí (pokud se autobiografie zvrhne v pohádku, označíme celý narativ za vymyšlený/fikční).

Své druhy narativů Cohnová rozdělila do dvou skupin na fikční a faktuelní. Součástí fikce se primárně stal pouze fikční narativ, avšak faktuelita připouští větší počet narativů – historický, autobiografický i žurnalistický. Ale historické, autobiografické a žurnalistické narativy mohou být fikční a to v případě, že jsou organickým prvkem fikčního narativu.

Mezi jednotlivými druhy narativů existuje dělicí čára – reference. Fikční (vymyšlený) narativ není referenční, v tom smyslu, že nereferuje k reálnému světu, zatímco historické, autobiografické a žurnalistické narativy ke skutečnosti odkazují (COHNOVÁ 2009, s. 7). O tom, že ve fikčních narativech nedochází k prvnímu typu reference (odkazování ke skutečnému světu), ovšem existují značné pochybnosti, neboť různé jedinečné entity (vesmír, slunce, voda) jsou v každém případě skutečnostmi reálného světa; už jenom skutečnost, že text je složen ze slov používaných ve skutečném světě, znamená referenčnost fikčního narativu par excellence. Jak vidíme, sama referenční teorie má své slabiny, při určování referenčních vazeb by literární věda mohla dojít k jakési absurdní hranici, tj. že by se na poučené čtenáře mohly začít klást požadavky encyklopedických znalostí z různých oborů, aby tito čtenáři dovedli správně dešifrovat odkazy v textech, textů, mezi texty.

Zároveň ale i fikční dílo vytváří vlastní svět, k němuž samo referuje (Cohnová 2009: s. 10), jedná se o odkazování k vlastnímu fikčnímu světu, tedy o jiný typ reference, reference k neskutečným, fantazijním entitám. Podle tohoto druhého vymezení reference jsou fikční narativy referenční, na rozdíl od nereferenčních narativů faktuelních (historický, autobiografický a žurnalistický).

D. Cohnová přinesla důležité poznatky, že žurnalistické texty mohou mít narativní strukturu. Žurnalistické narativy se liší od fikčních tím, že nevytváří samostatný fikční

svět, k nimž referují. Naproti tomu nezprostředkovaně a přímo odkazují k reálnému světu. Ve faktuálních narativech dále nejsou přítomny vymyšlené postavy, jakožto ryze fikční konstrukty (COHNOVÁ 2009, s. 189-198).

Avšak z hlediska pojetí literatury jako komunikačního aktu se žurnalistické žánry od literárních/fikčních významně neliší. Řada autor – implikovaný autor – vypravěč – postava – implikovaný čtenář – čtenář zůstává beze změny, jen je nutno k vypravěči a postavě dodat, že u nich je třeba brát zvláštní zřetel k složitému mechanismu odkazů ke skutečnému autorovi a ke skutečným osobám, jejichž určité rysy jsou do textu transformovány jako charakterystiky postav.

Faktuální texty svou referencí k realitě jsou vlastně tím, co měl na mysli Platón (resp. co se domníval Aristotelés, že myslel Platón), když použil termín diegesis. Básník vypráví svým jménem, aniž by se to pokoušel skrývat (NÜNNING 2006), jinak řečeno faktuální texty „přímo informují o prožitcích psychofyzického autora“ (ČERVENKA 2003, s. 15).

Stejně jako lze v čtenářské sféře stopovat signály fikce (NÜNNING 2006) literárních/fikčních žánrů, stejně je možné identifikovat faktuální žánry na základě signálů faktuality. I ty podléhají proměnám a jsou závislé na konvencích a můžeme je rozdělit na pragmatické signály faktuality (umístění v denním tisku), textové signály faktuality (titul, žánr), deiktické signály faktuality (čas, místo a jiné údaje, jimž lze přisoudit jednoznačnou referenci) a intertextové signály faktuality.

Rozdíl mezi literaturou a publicistikou může tedy spočívat především ve způsobu recepce: zatímco u literatury si je čtenář vědom toho, že si zobrazované autor mohl prostě „vymyslet“, tedy fikčnosti literatury, při čtení novin čtenář předpokládá, že čte o skutečném dění. (Odhlédnuto od filozofického problému toho, co je „skutečnost“, subjektivita vnímání apod.) Pro určité texty Zdeňka Němečka (Polibek, Silueta jednoho revolucionáře...) je takové napětí mezi dvojí možností čtenářovy recepce typické. Tato skutečnost mě přiměla k hledání pokud možno strukturních (nejen funkčních) vlastností, jež čtenáře k výslednému rozhodnutí, zda se jedná o realitu

nebo fantazii, vedou. Touto kapitolou jsem chtěla představit poznatky, které mi jsou pro mé uvažování oporou.

3. Publicistika Zdeňka Němečka

Zdeněk Němeček začal psát drobnější literární a publicistické útvary ve válce, tedy v době kdy působil jako legionář na východní frontě. Svůj první fejeton publikoval v petrohradském legionářském časopise Čechoslovák v roce 1914. Podle vlastních slov v Rusku napsal větší množství různých úryvků, ale obvykle je nedokončil. Tyto úryvky ani první novinářské pokusy z legionářských periodik se nedochovaly, většinou šlo o reminiscence na skutečnosti z legionářského nebo ruského (též kirgizského a sarmatského) prostředí.

Po návratu do vlasti otiskl jeden nebo dva příspěvky v časopisech Národ, Cesta, Tribuna, Národní politika a Klas. Šlo především o příspěvky z legionářského pobytu v Rusku a o příspěvky vzniklé z poválečných dojmů z Těšínska, kde Němeček působil v hodnosti důstojníka. Roku 1920 debutoval Legionářskými novelami.

Po krátkých obdobích ve vojenských a úřednických službách byl Zdeněk Němeček zaměstnán v diplomacii, do novin proto nepřispíval pravidelně a častěji v dobách, kdy působil na zahraničních konzulátech a přicházel do styku se zajímavostmi jiných kultur. Postupem času významněji publikoval v Československém legionáři, Národní politice, Tribuně, Národních listech, Právu lidu, Přítomnosti a Lidových novinách. Ojedinele přispěl do Panorámy, Lumíru, Prager Presse a Ranních novin. V meziválečném období jednoznačně nejvíce přispíval Zdeněk Němeček právě do Lidových novin, jeho spolupráce s nimi začala v roce 1929. Spolupráce s jinými periodiky již nebyla tak častá, četnost příspěvků v ostatních novinách má výrazně sestupnou tendenci, podle dostupných informací přispěl do Národních listů mezi lety 1919-1922 čtrnáctkrát, do Přítomnosti 1925-1936 sedmkrát, do Tribuny 1923-1924 pětkrát. Vidíme, že Němeček byl názorově kompaktní a spolupracoval s prohradním tiskem (liberální národně demokratická periodika, sociálně demokratická a tzv. nepolitická periodika) ovšem jeho příspěvky jsou zásadně apolitické ve smyslu vyjadřování stranické podpory nebo něčeho podobného, vyjadřují jen nepřimo v rovině idejí podporu Hradu.

Mezi válkami Němeček publikoval kolem dvou set novinových příspěvků, z toho asi 15 básní, 5 úryvků z divadelních her a 50 prozaických prací, tzn. povídek, próz s pohádkovými náměty a úryvků z připravovaných nebo právě vydaných románů, cestopisů a novel. Příspěvky typu anketních odpovědí, citátů apod. nejsou v součtu započteny.

V období okupace je Němečkova publicistická tvorba nejasná. Poslední příspěvek pod jeho plným jménem vychází v LN na sklonku roku 1939, Němeček v této době také publikuje pod pseudonymem Jiří Ples, o tomto pseudonymu není pochyb, neboť v sobě šifruje několik reminiscencí z Němečkova života.

Problém nastává u iniciálové zkratky Z. N., která se v LN objevuje mezi lety 1935-37, pod níž byly publikovány i aktuální příspěvky s italskými tématy, kde Zdeněk Němeček v těchto letech podle životopisných údajů nepobýval. Jiný důkaz o Němečkově pobytu v Itálii v tomto období prozatím chybí. Bibliografické oddělení ÚČL AV ČR vede tyto texty jako autorsky sporné. Především jde o jedenáct příspěvků do Lidových novin, tematicky se dotýkají aktuálních římských událostí. Dalším sporným případem je jeden příspěvek z Lidových novin roku 1930 o plavbě po Atlantiku.

Začnu od konce: téma transoceánské plavby přes Atlantik se u Němečka objevuje vícekrát, je to tedy jedno z opakujících se témat. Texty s tímto námětem pocházejí z období okolo roku 1930 stejně jako text sporný. Sporný text popisuje zvláštní atmosféru na lodi, která pluje na Štědrý večer, autor zevrubně popisuje pasažéry, pak štědrovečerní zdravice a atmosféru souznění cestujících s pracovníky hluboko v podpalubí. Text vykazuje tematické, jazykové a narativní prvky typické pro Zdeňka Němečka, čili můžeme předpokládat, že text napsal.

U jedenácti textů je situace složitější, neboť Itálie není typickou Němečkovou destinací, nevíme tedy nic o jeho znalosti Říma, která se ze sporných textů zdá důvěrná. Němeček napsal jen dva známé texty z italského prostředí, a to při erupci Etny. Z příspěvků o Etně je však patrná jedna skutečnost, že Němeček navazoval diplomatické a osobní styky s italskou šlechtou, i jako diplomat mohl mít interní

informace o tamních událostech. Nicméně ony sporné texty nemají žádný typicky němečkovský prvek (historizování, genealogičnost, epické zkratky, chápavost, sociální citlivost...), navíc z textů je evidentní, že pisatel je s privátními italskými, římskými, benátskými věcmi obeznámen jaksi zevnitř a dlouhodobě. Kloním se tedy spíše k názoru, že Němeček není pisatelem těchto textů, i když jsem si vědoma toho, že by k nabytí úplné jistoty bylo třeba zevrubné jazykové analýzy spojené s hypotézou, kdo by autorem mohl být.

Němeček publikoval v novinách hlavně uměleckou/beletrizovanou publicistiku, přičemž se soustředil především na entrefilet, fejeton, sloupek, causerie, črtu a reportáž. Jen ojediněle psal i jiné útvary (úvodník, esej, kurziva). Mohu konstatovat, že Němeček nenapsal žádný výhradně faktuální a objektivizující text, jaký by byl prost autorského názoru a plnil by pouze informační funkci, takže v Němečkově pojetí je i článek novinářskou beletrií, nikoli informačním žánrem. Dále v novinách zveřejnil úryvky z chystaných románů, cestopisů a dramát, několik málo básní.

Zřídka přitom došlo k tomu, že se jedno Němečkově téma vyskytlo v několika žánrových podobách. Mám tím na mysli případy, kdy se postava otce Charlese vyskytuje, jak ve fejetonu, tak v cestopisu *Západoindický deník* apod. I taková různá zpracování určitého tématu se v své diplomové práci snažím sledovat.

Za součást Němečkovy publicistiky považuji i množství povídek, které v novinách vydal, aniž by se povětšinou dočkaly knižní podoby. Vydán pouze soubor *Vějíř z poledníků* (1937), kam bylo zařazeno 18 povídek a 13 črt/fejetonů, obé bylo nejprve publikováno v novinách, s tím, že povídka *Kátinka* byla již o rok dříve vydána samostatně a povídky *Chanson Triste* a *O dvou Janech* byly vydány samostatně v roce 1948.

Nezařazuji však novinové ukázky z románových nebo dramatických děl ani básně (básně byly publikovány výhradně v tisku). V závěrečném seznamu však tyto příspěvky uvádím.

Pro celkový obraz Němečkovy publicistiky je třeba se alespoň krátce zmínit o jeho činnosti poválečné. Mezi léty 1945-1948 působil Němeček jako vyslanec v Kodani a

v tomto období nebyl publicisticky činný, napsal však cestopis o cestě po Islandu. Zlom nastal až dva roky po emigraci, když se v roce 1950 stal redaktorem RFE v New Yorku.

Podle Vladimíra Papouška zde Němeček měl během let několik pravidelných pořadů (In the Mood, Slovo a svět, Abeceda demokracie), pro něž napsal desítky scénářů na nejrůznější témata. Jeho záběr byl neobyčejně široký, sahal od politických glos a komentářů (Pokus plzeňských dělníků o stávkou), přes obecnější politologické eseje (O pohybu lidstva a přínosu emigrace, Dr. E. Beneš), zamyšlení nad americkou skutečností (Americká nakladatelství vydávají jeden tisíc nových knih měsíčně, Harry Belafonte: lidový písničkář, O americké reklamě a jejím vztahu ke kultuře) až k hořkým úvahám o aktuální úrovni české kultury pod tlakem stalinismu (O úpadku české kultury). Němeček získal pro práci v RFE další exulanty (např. Miladu Součkovou, Ladislava Matějku). Kromě RFE spolupracoval též s Hlasem Ameriky. Němeček navíc přispíval do řady exilových i krajanských časopisů, a to nejen svou tvorbou beletristickou, ale především publicistikou (Sklizeň, Československý přehled, Československé noviny, Denní hlasatel) (PAPOUŠEK 2001, s. 112).

4. Přehled Němečkovy publicistiky

4.1. *Legionářem na východní frontě a trvalý zájem o Rusko*

Při svém výkladu Němečkových textů postupuji tematicko-chronologicky v závislosti na životní dráze autora. Jak jsem již napsala, publikovat Němeček začal v době, kdy působil v československých legiích na Rusi, pro dvacetiletého Němečka byl pobyt v legiích výrazným zážitkem, k němuž se často uchyluje ve svých pozdějších vzpomínkách. Kromě vojensko-strategických znalostí, kterých nabyl na Alexandrovském učilišti, si zde osvojil ruský jazyk a zůstal mu trvalý zájem o ruské otázky, které nepřestával sledovat ani později. Boj českých legionářů na ruské frontě je jedním z opakujících se Němečkových témat, jsou mu věnovány obsahově téměř identické vzpomínkové texty - *České družiny* (NL 1920 25/9), text publikovaný pod pseudonymem Parolek a *Dnešníma očima* (LN 1934 28/9) věnovaný 20. výročí České družiny. V prvním z nich byl nejvíce zdůrazněn fakt, že legionářský odboj vznikl spontánně bez přímé návaznosti na masarykovskou protirakouskou linii, a přesto ve shodě s jejím programem samostatné československé státnosti, odboj pak formoval národní a politické smýšlení stovek mladých mužů. V příspěvcích je patrné osobní zaujetí, radost z tehdejšího lehce naivního kamarádského ovzduší a hrdost na vlastní působení v družině. Texty sice nevykazují mnoho z Němečkovy autorské osobitosti, nicméně síla osobní výpovědi je pochopitelně jejich pozitivním rysem.

Můžeme-li zařadit zmíněné dva texty mezi čistě publicistické, pak válečné zážitky přinesly i jiný typ textů. V črtě *Polibek* (NL 1919 25/5) ruský důstojník vypráví třem dcerám svého bytného, jak dostal jediný opravdový polibek, když po krutém boji narazil na frontu Čechoslováků a přátelsky políbil českého vojáka. Kompozice textu je vystavěna s citem pro gradaci příběhu a pro závěrečnou pointu, že polibkem není míněn erotický zážitek. Autor zde zpracoval válečné téma výrazně literárněji, prostřednictvím příběhu, z něhož autorský subjekt zcela zmizel, zmizelo i jakékoliv exaktní ukotvení v realitě (deiktické signály faktuality), postavy jsou nahozeny jen

letmo a nelze z nich usoudit referenčnost k reálným osobám a čtenář nemá šanci z textových indicií rozpoznat, zda je črta založena faktuálně, podotýkám, že u črty je v žurnalistické příručce zdůrazněna její faktuálnost. Žánrové označení „črta“ je v tomto případě možná jediným textovým signálem faktuality. Možná se však jedná spíše o povídku, ale vezmeme-li v úvahu kontext celkové Němečkovy tvorby, vidíme, že Němeček je bytostně faktuální typ autora.

Při pobytu v Rusku se Němeček kromě vojenských záležitostí zajímal o umělecké dění, byl zvědavý především na proslulou ruskou dramaturgii. Když působil u legionářského střeleckého pluku, dostal Němeček rozkaz jet do Moskvy. V Moskvě využil příležitosti a navštívil MCHAT, v kolizi s nádherným uměleckým zážitkem byl střet vojína Němečka s ruským důstojníkem, neboť vojínům bylo zakázáno navštěvovat divadla. To je tématem *Vzpomínek na moskevské* (NL 1921 15/5). „[...] přijde čas, kdy k moskevským umělcům půjdete v černých večerních šatech a lakových střevíčkách“ [...] A čas ten přišel přece, ne v Moskvě ale daleko na západě za onou klikatou čarou, jež kdysi dělila dva světy, setkal jsem se po letech v osvobozené vlasti s moskevskými umělci. [...] Jen role se změnily. Psancem, člověkem bez přístřeší a bez vlasti jsem byl tehdy já – teď jsou jimi oni. Proto jsou mi ještě dražší a bližší.

Rovněž text *Chryzantéma nebo citáty z Lenina* (Přítomnost 1925) se věnuje ruskému divadlu. Němeček polemizuje s tezemi nově vzniklé sovětské kultury a recenzním rozbořem aktuální Mejercholdovy inscenace tragikomedie *Mandát* od Nikolaje Erdmanna dokládá, že i komunistický režisér vedle avantgardního experimentu čerpal z tradičních postupů nesocialistického umění a dokázal být pravděpodobně nechtěně, ale trefně vystihnout tragický obraz dnešního Ruska a odumírání staré vzdělané společnosti. Němeček tuto inscenaci pravděpodobně sám viděl a také na ni četl negativní ruské kritiky.

Jeden z nejranějších dochovaných Němečkových příspěvků o ruském umění *Život divadelní a umělecký v dnešním Rusku* (Cesta 2, č. 36, 1919-20), má podivuhodné místo vzniku – Kodaň, pravděpodobně šlo o cíl Němečkovy služební cesty, když působil jako úředník ministerstva národní obrany. Ve svém článku čerpá z informací,

keré mu poskytl ruský diplomat Litvinov, a z cizí korespondence. Článek je kompilátem mnoha dopisů a rozhovorů na téma střetání staré a nové kultury. Němeček zde přichází se zajímavou technikou, při níž ruská skutečnost vysvítá zvláště drsně, jakoby nechal mluvit pouhá fakta, aniž by do textu vsunul vlastní stanovisko. Němeček zdánlivě zasunul/upozadil osobní hledisko a čtenář má dojem objektivnosti. Takový způsob výstavby textu používá Němeček relativně často.

Tím se dostáváme k Němečkovu tématu par excellence, a sice k úloze jedince v společensko-politickém soukolí. Postavou fejetonu *Silueta jednoho revolucionáře* (NL 1920 26/11) je podivný člověk, řekli bychom převlékač kabátů, s nímž se vypravěč náhodně opakovaně setkal v Moskvě. Nejprve oslavoval *bátušku* cara, pak demokrata Kerenského⁵ a posléze se stal bolševickým úplatkářem. V tomto textu je opět zajímavé napětí mezi faktualitou a fikcí. Němeček stylizuje vyprávění, jakoby první dvě setkání s „revolucionářem“ skutečně prožil, což mu podle životopisných detailů můžeme i věřit, při popisu třetího setkání, se ovšem vypravěčské „já“ již vytrácí. Ostatně při popisu úplatkářství je přítomnost třetí osoby vyloučena. Motivaci pro takovou textovou kompozici je třeba hledat v tom, že Němeček absolutně nebyl typem zpravodajského žurnalisty, který se opírá o pouhopouhá fakta, ale měl jisté sklony literární. Jde tedy o jasný příklad textu, v němž je sice faktuální narativ přerušen narativem fiktivním, přesto nelze text pokládat za fikční. (Připomínám, že přítomnost jakéhokoliv vymyšleného narativu v textu byla premisou D. Cohnové právě pro rozpoznání fikčního narativu.)

Zkušenosti s moskevskou realitou Němeček zúročil také v *Moskvě beze dna* (Tribuna 1924 17/9). Entrefilet reaguje na zprávu ruských novin, že v Moskvě bude zrušeno *království spodních desíti tisíc* [...] z Gorkého *Na dně* Chytrův rynek. Součástí Němečkova textu jsou reportážní a memoárové prvky opřené o autorovu osobní vzpomínku na tuto moskevskou čtvrt'.

⁵ Alexandr Fjodorovič Kerenskij byl ministrem spravedlnosti, poté války a nakonec předsedou ruské prozatímní vlády (1917).

[...] Jednou, bylo to před válkou, v nedělní odpoledne, šel jsem na Chytrův rynek. Měl jsem na sobě staré střevíce a plátěnou děravou halenu, přepásanou dle ruského způsobu. Chtěl jsem přenocovat. Můj přítel J. P., evropsky oblečený, byl natolik smělý, že rozložil před jedním brlohem stativ a získal dva nebo tři fotografické snímky. Jeho konání (byl oblečen do drahého kožichu a na hlavě měl tvrdý klobouk) bylo natolik udatným a pro Chytrůvany zcela neočekávaným, že velký zástup, který okamžitě kolem něho se vytvořil a stále těsněji jej svíral, nevěděl, jak si má počínat. Někteří bosí, v hadrech zabalení členové této komuny pitvorně přešlapovali ve sněhu, odhalující před objektivem nahé části těla. A smáli se. Druzí tlačili se podezřele blízko k mému příteli, ruce jejich byly přímo u jeho kapes, ovšem opatrně před tím jím vyprázdněných. Můj přítel vtipkoval, do smíchu mu sice nebylo, a usmívavě přijímal ostré vtipy Chytrůvanců. Pozoroval jsem chvíli ze zástupu celou pestrou scénu, dávaje mu nenápadně znamení očima, čeho si má povšimnout. Pak využítkoval jsem chvíli jeho odchodu, doprovázeného hrubým výsměchem zástupu a vklouzl jsem do jedné „nočléžky“. Dali mi místo na dolejších dřevěných lehátcích, když jsem předem zaplatil 6 kopějek. Nade mnou byla ještě dvě poschodí. – Kde prý mám věci!? Večer je přinesu. Aha! Významně a s opovržením vyřkl majitel, vysoký ještě mladý chlap. Na jednu noc miníš? Nevím, možná že i víc. Pas máš? Ne. Kdyby šla policie, třikrát pískáme. Neručím za tě, neznám tě, chytneu-li tě, čert tě vem! Vzpomněl jsem si maně, co v obdobných případech mluví majitel švýcarského hotelu, přijde-li host. Bylo mi veselo a lehce. Jenom trochu mne zamrazilo, když jsem pohnul jedním prknem lehátka a objevil mohutné hnízdo hnědých štěnic. Stěny byly pusté, černavé a vlhké. Nebylo pravdou, že jsem ničeho s sebou neměl! Měl jsem velký kostkovaný šátek, jakých u nás užívali „šňupáci“, ten rozložil jsem na vyvýšeninu pod hlavou, potom jsem seskočil a obešel zvědavě noclehárnu, která k večeru pomalu se plnila národem obého pohlaví. V rohu seděla žena s odpornými boláky na lících, na ruce měla dítě a tupě hleděla před sebe. Mlčela. Potom kdosi na mne volal a zval mne, abych s ním šel hrát hru podobnou dominu o kus vařených plic. Nemohl jsem však, pohled na ženu mnou otrásl, mé dobré úmysly folkloristické, se kterými jsem přišel, abych zde strávil noc,

ztrácely sílu, a když vstoupili dva bosí trhani, zarostlí – ale s ostříhanými hlavami á la Kátorga, jal mne pocit příbuzný bázni o zdraví, zbaběle jsem couval! Vrátil jsem se na své místo. Šátek zmizel... místo bylo prázdné. Je to již trochu vybledlá vzpomínka, vím však, že jsem tam tehdy nenocoval. [...]

Z ukázky je patrný Němečkův zájem o dokonalé poznání i toho nejbědnějšího způsobu lidského života. Otřesná realita se však nestává předmětem opovržení, ale naopak soucitu a touhy po nápravě ubohého života chudiny.

Němeček se rovněž pravidelně zabýval tématem ruské emigrace, jednou téma podal jako publicistický článek, podruhé jej literárně stylizoval do črty, kterou vypráví ruský důstojník. V článku *Rusové na Balkáně* (NL 1921 28/10) užil statistické údaje, které měl k dispozici díky svému zaměstnání. Článek o balkánsko-ruské situaci vznikl v době, kdy autor pracoval na ministerstvu zahraničních věcí. Balkánské státy se staly přechodným cílem ruské emigrace, v čemž Němeček spatřuje určitou historickou pikantnost, neboť Rusko napomáhalo vzniku samostatných balkánských států. Tyto státy nebo jiné organizace teď uprchlíkům vyplácejí podpory. Črta *O muži a hladu* (LN 1937 28/2) je příběh ruského důstojníka, který při útěku z vlasti pochopil, že lidé pohrdají nejvíce hladovým člověkem. K tématu ruské emigrace se Němeček vrátil právě kvůli psychologické kresbě bělogvardějských uprchlíků. Tito uprchlíci si s sebou do nových domovů přinášejí zvláštní statut bývalé elity, ale ztráta kořenů a ztráta sebevědomí je nutí žít se podřadnými pracemi. Hlavní postavou povídky *Bývalý člověk* (LN 11/11 1924) je rovněž bývalý důstojník-gardista, který raději volí radikální řešení, než psychické strádání při dělnické práci v bosporském přístavu.

Němečkovy příspěvky jsou nejpoutavější v okamžicích, kdy odhalují určitou netušenou politicko-společenskou provázanost jevů. Takový je entrefilet ve formě fiktivního dopisní nazvaný *Cenzoru na hlavní poště v Moskvě* (LN 1932 24/1). Autor se pokouší domluvit moskevskému cenzorovi, aby se snažil co nejvíce maskovat svou práci, tj. používal na opětovné zalepení stejné lepidlo, nelepil na dopis své vousy apod. V textu jednoznačně převládá ironický tón, neboť autor nechápe a nepodporuje bolševické omezování svobody.

Někdy se ovšem autor ve své politické předvídavosti i zmýlí, takový je případ sloupku *Nové ruské cesty* (LN 1933 11/10). Základem textu je odposlouchaný rozhovor pracovníků pavilónu SSSR na francouzském veletrhu, v němž jeden soudruh přiznává, že SSSR dosud nemůže konkurovat evropskému zboží. Vedoucím pavilónu je bývalý carský pařížský atašé, z podobných indicií Němeček usoudil, že SSSR chce navázat na stav před rokem 1918: *Máme dojem, že SSSR po německé porážce komunismu půjde po jiných cestách, aby se rychle uvedl do pospolitosti evropských držav jako rovnocenný politický činitel.* Opět zde nacházíme atributy výstavby Němečkova textového světa: historické reálie, kontinuální pojetí lidské psychologie, v níž lze na základě dřívějších a činů odhadnout činy budoucí, odposlouchané dialogy, odpozorované lidské typy, přesvědčení o pozitivním směřování lidstva, náznakovost a nedořečenost.

Jak je patrné již v *Moskvě beze dna*, Němeček jevil zájem o folklór a zvyklosti obyvatelstva, hledal v nich vysvětlení pro národní povahu, lidská hnutí apod. *Smutné anekdoty* (NL 1922 8/1) jsou překladem čtyř ruských anekdot, jejichž kořeny je třeba hledat v *psychologii prostého člověka*, která se člověku *kultivovanému zdá směšná*. Němeček rád svým čtenářům zprostředkoval společenské, etnické i jiné rozdíly mezi kulturami. V převyprávění anekdot je třeba sledovat psychologii ruského člověka, která čtenáři pomůže pochopit ruskou mentalitu.

4.2. New York a okolí

V letech 1926-1929 působil Zdeněk Němeček na konzulátu v New Yorku. Napsal zde dvě rozsáhlejší práce – román *New York: zamlženo* (1932) o přistěhovaleckých osudech a cestopis *Západoindický deník* (viz 4.3.).

V románové i publicistické tvorbě Němečka zajímá především americký způsob života, jak se liší způsob řešení společenských problémů od evropského apod. Nepochopitelná americká zkosnatělost je jedním z motivů následujícího příspěvku. *Omyl na Elis Islandu* (LN 1929 22/9) zachycuje bizarní příběh seznámení Američana

s mladou ženou z Francie, kdy oba musí předstírat, že se již dávno znají, aby oklamali imigrační úředníky, kteří *střeží panenství dívek přicházejících z Evropy bedlivěji než alkohol*. Vedle amerického puritánství autor popisuje způsob amerických mužů hledat manželky za oceánem prostřednictvím inzerátů. Na lodi z Elis Islandu do New Yorku pokračuje soukromé drama, neboť dívka se nezdá být s mužem spokojena, ale situace se v dobré obrátí, když se přes jazykovou bariéru muži podaří vysvětlit, že inzerát podal jeho pohlednější bratr. Slohový postup textu je především vyprávěcí, se zapojením popisu a úvahy. Kompoziční rozvržení směřuje k pointě a happyendu, u Němečka lze hovořit o jisté divadelnosti kompozice, která mu umožňuje často překvapivé závěry. S tím souvisí i jeho schopnost příčinně nebo časově spojit na první pohled nesourodé představy, věci a události.

„Divadelnosti“ Němečkových textů si všímá i Jiří Opelík, který má ovšem na mysli románovou tvorbu autora. V románech lze objevit *divadelní schopnost soustřed'ovat hlavní postavy do interiérových scén k dramatické konfrontaci* (LEXIKON 2000, s. 489). Nutno podotknout, že tyto kompoziční dramatizující snahy nezřídka vedou k vyšší míře schematičnosti a dojmu křečovitosti Němečkových románů, snad kromě prvního *New York: zamlženo*. Ale v případě Němečkových žurnalistických prací se ona „divadelnost“ rozhodně negativně neprojevuje, spíše naopak – vypovídá o velmi dobrém, někdy až brilantním zvládnutí tématu, tímto Němeček přesně vystihuje úkol novinového dopisovatele.

K napsání textu *Občan tří států* (LN 1929 5/4) Němečka podnítila opět zkušenost z diplomatického zaměstnání na velvyslanectví v Americe, kde se setkával s množstvím neuvěřitelných případů. Kuriózní byl případ těhotné Anny Bednárové, která jela do Nového světa s úmyslem porodit tam dítě, dítě se však narodilo ještě na francouzské lodi, proto získalo francouzské občanství, Anna se shodou okolností narodila v Americe, takže dítě mělo po matce občanství americké, a po otci Rusínovi československé. Kapitán francouzské lodi šel dítěti za kmotra a navrhl mu jméno Jiří Tomáš Napoleon (po prezidentech Ameriky, Československa a Napoleonu

Bonapartovi). Člověk se v soukolí dějin stává hříčkou osudu, tak bychom mohli ve zkratce formulovat téma, jež Němečka eminentně zajímá.

Stejný původ mají následující čtyři texty označené v bibliografii ÚČL jako prózy či povídky. Jejich postavami jsou Evropané (nejčastěji Čechoslováci) odhodlaní hledat štěstí v zámoří, štěstím se rozumí dolar a hmotné bohatství, jehož se schopným a pracovitým lidem ve vlasti nedostává. Příběh čerstvě rozvedené čtyřicetileté Ireny Steinové, *ženy hýřivé semitské krásy*, nazvaný *Žena versus U.S.A.* (LN 21/12 1929) je pojat jako boj *bratislavské židovské krasavice* s americkým imigračním zákonem.: *Faktem manželství s americkým občanem, nestala jste se, madame, občankou Spojených Států. Jest vám opustiti tuto zemi. Ale jen – řekněme – do Kanady. Tam obdržíte zvláštní vízum na svůj cestovní průkaz a se slávou se za týden vrátíte k břehům řeky Hudsonu. Deset dolarů prosím. Děkuji. Irena Berlinová je dávno pro sebe. Po maratónském běhu po úhorech zákoníků proběhla vítězně páskou. Zaměstnává šest vyšíváček a za týden bude přísahati věrnost i hvězdám i pruhům i konstituci. Bojí se jenom živelů. Nikoliv však fyzických nebo dokonce právnických osob, jako je velká západní republika. Raněná Terpsichora* (LN 17/1 1931) alias bývalá tanečnice Pavla Mervartová, kterou osud stíhal ranami – brzká smrt manžela, chudoba, smrt obou dětí, až konečně v padesáti letech věku přišlo odhodlání vzepřít se osudu a nabýt slávy a majetku v Americe. *Pomsta v novoyorském hotelu* (LN 8/10 1929) o dvou budoucích mladých hoteliérech Vojtěchu a Janovi, ti jedou na studijní cestu do *hotelu poblíže newyorského nádraží Grand Central, který z jistých důvodů nelze jmenovati: (ten důvod je mužská solidarita ve věcech prohibičního zákona a XVIII. dodatku k americké konstituci)*. Jan se zamiluje do hispánské dívky, ale úspěch u ní má hezčí Vojtěch, proto Jan zosnuje malou pomstu: *V desátém poschodí onoho amerického hotelu zdviž zastaviti může a nemusí. Záleží na tom, jaký má řidič-negr rozkaz. To znamená, že poschodí je skoro hermeticky uzavřeno. Láhve po whisky a šampaňském se ihned rozbijí a viněty spalují. Také se tam může pouštět necenzurovaný film. A jiné a jiné věci. Hotel požívá výborné pověsti, o to se stará dobře zapracovaná policie a detektiv. Federální prohibiční agent spíše obejde pěšky*

celou kanadskou hranici, než aby se o své vůli dostal do desátého poschodí. [...] Jan děkoval, běhal, ale mezitím domyslel plán své pomsty. Když nebyl pozorován, přistoupil opatrně k jedné z dam, která urputně flirtovala s Vojtěchem, a šeptl jí francouzsky. „Madame, to je Prince de Weissenberg. Stará, bohatá rakouská šlechta. Učí se zde anglicky a je romantik. „Bože,“ zašeptala dáma, „aby mu tak někdo z těchto nevychovaných plebejců podal zpropitné“. [...] Kránu podobal se sál vypáčené skříně. Ženy byly buď moc veselé, nebo zadumaně sentimentální, muži pak připravovali tajný exodus do vyšších poschodí. Dvojice za dvojicí opatrně odcházela. Jan vlídně a rychle přijímal velké bankovky. Všichni, pokud jen trochu mohli, zastavovali se u Vojtěcha a tiskli mu ruce. Druhého dne v poledne tázal se Vojtěch Jana: „Jak jsi pochodil?“ „Stosedmdesát, příteli“ „Hrome! Mně to vyneslo šest dámských vizitek s adresou.“ V posledním z příběhů čerpá Zdeněk Němeček z rozhovoru českého novináře s českým inženýrem, který se odehrál v jedné americké kavárničce. Inženýr Vojtek vysvětluje novináři, jakým způsobem testují u nich v továrně schopnosti budoucích zaměstnanců, podle jeho názoru lze dokonce otestovat i jejich charakter. Vypráví pak událost ze soukromého života, jak na opraváře bytu přichystal *Dužezpytnou zkoušku* (LN 24/10 1930). U těchto čtyř textů je opět pozoruhodné napětí mezi fikčností a faktualitou. Autor se nepokouší skrývat, že všechny příběhy se skutečně udály, evidentně v nich nacházíme informace o reálně žijících lidech. Zároveň jsou příběhy víceméně literárně vystavěné, především v zkratkovité, ale účelné charakterizaci, v postupné gradaci a závěrečných pointách.

V črtě *Manželství lyrikovo* (LN 1931 28/6) Němeček podává vtipnou, pohotovou studii vztahu dvou odlišných povah. *Alfred Courtney byl sličný hoch a výborný hudebník. Pocházel z otce Skota, jehož matka byla Irka, a z matky Češky, jejíž matka byla Polka. Narodil se někde u Baltimore a byl tudíž plnokrevný Američan. Měl černý hladký vlas, krátký nos a směle vyčnívající bradu, tmavou pleť a při tom modré oči. Byl o půl hlavy vyšší než muž, jehož si snad čtenář představí. Byl oblečen s opatrně nenápadnou elegancí, která však vynikne ihned, jakmile si jí všimneme, což však nebývá ihned. Byl spíš tichý, málomluvný, v jeho očích bylo cosi hlubokého a*

zamyšleného, což ho vždy vydělovalo z řady jeho přátel. Byl zaměstnáním pianistou v luxusním jazz-bandu, ale povahou snílek, lyrik, duše jemná a čistá. Zatímco jeho žena je přizemní a rozmařilá, čehož si zamilovaný Alfred dosud nevšiml. Předpokládáme-li, že tito lidé a události, jichž se zúčastnili, jsou/byli skuteční, musíme Němečkovi přiznat pozorovatelský talent, znalost lidské psychologie a umění představitivosti při splétání cizích událostí do vlastních příběhů.

Na pokračování byly zveřejněny *Portréty dvou starých mužů* (LN 4/9 a 23/9 1930), které bibliografie ÚČL opět označuje za povídky, jde však o reportáže nebo portréty s výraznými reportážními prvky. Autor na základě osobního setkání popisuje dozorce Connora (*jméno je fiktivní*) z vězení Sing Singu a seržanta Davise (*taktéž fiktivní*) z newyorské márnice Morgu. Své znalosti obou prostředí využil Němeček později v románu *New York: zamlženo* v epizodách nezvedeného syna Ondřeje Macouna vězněného v Sing Singu a ztraceného Žida Chodose, kterého Ida Macounová zoufale hledá v Morgu. Němečkův konfesní článek vzniknuvší bezprostředně po vydání knihy *K románu New York: zamlženo* (Panoráma 1932 11/1) shrnuje náměty k románovým motivům. Potvrzuje, že postavy románu jsou vesměs odpozorované, mj. i z dopisů, které přicházely na stůl Zdeňka Němečka, když byl konzulárním úředníkem v New Yorku a román celkově měl přinést autorovu *impresi* z přistěhovaleckých osudů. Konfesní článek potvrzuje dojem faktuality z některých románových pasáží.

V článku *Ještě o automobilech* (Přítomnost 1928 s. 517-518) Němeček poukazuje induktivní metodou na spříznění moderního způsobu amerického života, v němž hrají automobily podstatnou roli, s národní ekonomikou, jejíž prosperita je právě spojena s tím, že automobilový průmysl zasahuje mnoho jiných odvětví. V článku je umístěn přepis tabulek z pracovního stolu diplomata Němečka (kolik aut a motorek se nachází v jakém státě apod.).

Obdobně jako v Rusku sleduje Němeček i v Americe dramatickou produkci. Od příspěvku nazvaného *Nová americká tragédie* (PL 1928 7/2) by čtenář čekal recenzi, avšak článek (označení žánru převzato z bibliografie ÚČL AV ČR, pozn. L. M.) spíše více než ke kritice hry *Miliónový Marko* Eugena O'Neill a než ke kritice jejího

provedení v newyorském Guild Theatre k úvaze o americké společnosti reprezentované obecnstvem. Hra o střetu materialistického až mamonářského Marka Pola s duchovním Východem vede Němečka k přirovnání dramatických postav k obecnstvu (*v hledišti sedělo 100 Marků Polů a dva nebo tři Velcí Chánové*). Němeček vnímá O’Neillovu hru v širších společenskokritických souvislostech, tento jev by se dal vyzozorovat i v Němečkově vlastní literární tvorbě, kde v podstatě klade jakési společenské funkce nad funkci estetickou (viz Závěr).

Další Němečkův příspěvek o americkém divadelnictví vykazuje obdobné rysy. *Broadway je světový samovar, pod kterým nedávno zatopili a v němž se neustále vaří: Tisíce bublinek letí nahoru a kypí. Hudson nebo kdo tu před 300 lety zatopil. Co je to 300 let. Nic. Známe jednu ženu v New Yorku, která před 300 lety byla v nejlepších letech! V Praze ji všichni znají. Nejenom vrstevníci, nýbrž i předkové, poněvadž její otec byl přivandrovalý Pražák dr. Makropoulos, lékař Rudolfa II.* Tak začíná po letmém navození broadwayských neonů článek *Makropulos v Novém Yorku* (LN 19/2 1926). Přirovnání New Yorku k samovaru, ve kterém to vše neustálou lidskou aktivitou už 300 let, bystré spojení objevu Hudsonova zálivu před 300 lety s dvorem Rudolfa II. časovou linkou dospělo v několika větách k postavě Emilie Marty. Spíše než o recenzi newyorského představení Čapkovy hry jde opět o obraz Ameriky, jak jej vnímal Zdeněk Němeček. Článek je psán lehkým konverzačním tónem, v němž je patrný humor a kritický nadhled a také antipatie ke kritikům, neboť také Němeček toužil proniknout jako dramatik (LEXIKON 2000, s. 489.): *Divadlo bylo naplněno: sobolí kožichy, perly jako búrské oříšky, výstříhy starších dam, lawful cudnost mladých, tuxedos pánů, sem tam rudá stužka legie, bělostná náprsenka a roztřepaná premiérová kravata kritiků „nadleť“ – jako všude.*

Zcela odlišné téma přineslo několik prací vzešlých z Němečkova humanismu. Fejeton *Moravian* (Přítomnost 1929 roč. VI s. 43) s podtitulem *Obraz přítomnosti* má předobraz v černošském otci Charlesovi, knězi moravské církve, s nímž se Němeček setkal při své cestě po Malých a Velkých Antilách. Otec Charles Martin je také postavou *Západoindického deníku*. Texty *Moravian* a *Západoindický deník* jsou

v některých informacích dubletní, v obou Němeček popisuje první setkání s Charlesem na palubě, jeho dle autora překrásné kázání na lodi a společnou cestu po moravských farách na ostrově St. Kitts. Fejton pokračuje popisem náhodného setkání s otcem Charlesem v newyorské podzemní dráze a Němečkovým písemným pozváním na koncert pražských učitelů, kteří měli podle programu zazpívat i písně velkomoravské provenience. *Onoho večera vál neobyčejně studený vítr od Kanady. Lidé se shromažďovali v sále, nikdo nestál před vchodem, málokdo v chodbách. Místo určené pro Moravského kněze bylo prázdné a do konce programu jej nikdo neobsadil. Na druhý den zavolal jsem telefonicky Moravskou faru v Harlemu. „Lituji, že jste nepřišel! Jste snad nemocen?“ „Ne, jsem zdravý, příteli, a děkuji za pozvání.“ „Co vás zdrželo?“ Sluchátko jasně reprodukovalo neurčité zakašláni z rozpaků. „Jak vám to říci? Je to těžko, musil byste vzít v úvahu některé zvláštnosti, naše zvláštnosti, hm – jak bych to pověděl...?“ „Neměl jste asi času. Naléhavé věci služby?“ „O, ne – byl jsem volný. Víte, rád bych tam býval přišel – hrozně rád, jako na nic jiného – ti lidé přeci zpívali v řeči Komenského, ale...“ Znovu pomlčka, které jsem nechtěl rušit. „...kdybych přišel, ani by mě – nepustili. Těžko je staršímu člověku prosit vrátného, vykládat... Jsem černochoch.“ Amerika je podivná země. Krásná i příšerná. Vlídlná i krutá. New York je město vroucího tvořivého génia. Je bestie – studená jako noc 7. ledna. A divná je lidská pravda.*

Autorovo názorové stanovisko se nese v humanistickém duchu na straně otce Charlese. Kromě toho se v textu setkáváme s propojením přírodních (studená noc) a společenských sil (rasová nesnášenlivost), ovšem v Němečkově případě se samozřejmě nejedná o romantizující prvek, leč o prvek kompoziční, který mu umožňuje fejton pointovat a zároveň dourčení sice naznačit, ale také přenechat čtenáři.

Podobné téma je ztvárněno v *Barvách na Atlantiku* (LN 1929 1/11), kde je vyličená červnová plavba z New Yorku do Havru. Na parníku se koná tenisový turnaj, nejlepšími hráči jsou: evropský kníže, ženatý s bohatou Američankou, a černošský lékař. Žena knížeti nedovolí dohrát zápas, jelikož hrát s černochem tenis je společensky nevhodné. V textu nacházíme atributy Němečkova stylu – zaznamenání

povahového, zaměstnaneckého... a vůbec lidského vývoje cestujících, pečlivé pozorování společnosti na parníku, začlenění jedné lidské události do běhu univerza. Téma útlaku černochoů je podáno bez vypravěčských hodnotících stanovisek, přesto vysvětluje Němečkovu humanistické přesvědčení o rovnosti ras.

4.3. Karibik

*Západoindický deník*⁶ vydaný v roce 1929 a vznikuvší během cesty po střední Americe, již Němeček uskutečnil jako diplomat v Americe. Deník byl vydán ještě třikrát v letech 1940, 1941 a 1948, pokaždé již s pozměněným titulem *Ostrov smaragdového růžence* (Západoindický deník zůstal v podtitulu), části „připravovaného“ nebo „právě vydaného“ cestopisu také vycházely v novinách.

V Němečkově úvodu k cestopisu lze vyčíst, že jej autor vytvářel už v terénu. Záměrem deníku bylo přiblížení života na Malých Antilách, aby si čtenář mohl utvořit vlastní představu. Němeček je přesvědčen, že jen plní „historickou úlohu“, neboť předpokládá, že v budoucím technickém světě bude možné překonávat vzdálenosti např. pomocí televize, autor tedy předvídá vývoj směrem k stále větší globalizaci. Krom toho je již v úvodních slovech cítit Němečkovu člověčenství, zájem o sociální otázku a též jakési zastřešování jevů do harmonických celků a romantický nádech Němečkova uvažování: *Kulatým oknem vstříkla do kajuty slaná voda rozbité vlny, kterou přihnul pasátní vítr od ostrova St. Kitts. Zalita první část deníku. V přístavní vinárně ve Fort France na Martiniku převrátil pan Lebeau láhev s červeným vínem. Zalita druhá část deníku. Řekne-li někdo pisateli: „jak je divné, že jste tohle opominul!“ odpoví on: „Slaná voda a rudé víno – živly jsou odpovědny.“ Lidské štěstí i lidská bída jsou roztroušeny po celém světě. Někdy na bídu svítí slunce a na štěstí padá stín. Poušti jsou často blízko a ráj daleko. Je nutno je oddálit, je nutno je přiblížit. Žijem v nepokročilém věku, kdy člověk sedící za zimního večera ve své české*

⁶ Ostrov v Karibiku získaly označení Západní Indie omylem Kryštofa Kolumba, neboť Kolumbus se domníval, že přistál na západě Indie.

jizbě nemůže se spojit se stanicí Barbados: „Haló, televize Praha – chci vidět pobřeží u Hotelu Crane!“ Až tato chvíle přijde, pomine intimita soukromého života a romantická mlha halící dálky. Pomine doba cestopisů a tuláckých deníků. Ještě je věk nepokročilý, temný. Je doba knihy, písmen. Podaří-li se někomu pomocí písmen učiniti zeměpisný pojem životem s jeho radostmi i smutky, smí býti spokojen [ZD: s. 6].

Trasa Němečkovy výpravy vedla lodí z New Yorku přes Charlottu Amalii, St. Thomas, St. Croix, Sv. Kryštof, Guadeloupe, St. Kitts, Dominiku, Martinik, Svatou Lucii a Barbados na Trinidad. Od první chvíle, kdy autor ostrovy spatří, mu připomínají růženec ze smaragdů vystupující z vln Atlantického oceánu. *Jsou to ostrovy vášní přírody i vášní lidských. I tyto i ona časem vybuchnou, odmlčí se a probouzejí se znovu [ZD: s. 7].* Propojení lidských a přírodních jevů využil později Němeček v článku *Santo Domingo v uragánu* (viz s. 41).

Nebyl by to Zdeněk Němeček, kdyby hned do prvních stránek cestopisu nevložit podrobné převyprávění čtyř cest Kryštofa Kolumba, při kterých Kolumbus objevil právě ostrovy, kolem nichž Němečkova loď plula. Kolumbovo objevení domnělých indických ostrovů se stalo Němečkovi podnětem pro převyprávění Kolumbova životopisu včetně posmrtných převozů jeho ostatků a pro uvažování o údělu dobrodruhů.

Po historickém a částečném zeměpisném exkurzu se autor vrací k počátku cesty, od této chvíle je text uspořádán výhradně chronologicky. Parník opouští newyorský přístav, autor využívá příležitosti k rozsáhlému vykreslení New Yorku: *Město, hřbitov nadějí a hned zase neslýchaných radostných překvapení, úrodná černozemě, na níž pyšně kvetou květiny divoké spekulace; též město poctivé práce, ne vždy poctivě placené; město, kde človíček, který před třiceti lety se špinavým uzlem v ruce byl ruským žandarmem vykopnut do čtvrté třídy na nádraží ve Žmerince, rozhoduje dnes o existenci desetitisíců lidí a jezdí do Evropy lovit Rembrandty pro svůj drawing-room. Město uvolněné evropské energie [...], ZD: s. 15].* Citovaný text je založen na líčení odpozorovaných atributů města znázorněných pomocí enumerace, při níž Němeček využívá kontrastu, který zvyšuje dynamičnost popisu, a metafor. Dílčí metafora

přirovnávající spekulaci k rozkvetlé květině je typickým příkladem němečkovských metafor, jeho metafory jsou sice krásné a zajímavé, nicméně bez hlubšího významu k zobrazovanému jevu.

Jakmile New York zmizel z dohledu, Němeček se pustil do popisu pasažérů, začíná černochoy jedoucími v druhé třídě, odkud *zní stále smích a křik (V druhé třídě cestuje rasa, jež nikdy nevymyslíla jediného nástroje, zato však cítila tanec, zpěv a smích. [ZD: s. 17])*. Pokračuje třídou první, již se věnuje daleko více – každému pasažéru zvlášť, rozhodně v tom však nelze spatřovat Němečkův pocit nadřazenosti nad cestujícími druhé třídy, Němeček jednoduše cestoval první třídou, proto měl více příležitostí k pozorování osob z první paluby. Po letmém načrtnutí prvních rysů pasažérů, kterých si všimneme při setkání, se vždy snaží zachytit psychickou podstatu cestujícího, někdy úvahami, jindy demonstruje své závěry drobnými historkami, které ony úvahy dokládají. Při popisu osob vždy dojde k jejich typologickému zařazení do určité skupiny lidské, rasové, ekonomické apod. Autorův pozorovatelský talent je zesílen schopností shlukovat zjištěná fakta do kontrastních a paradoxních vztahů. Němeček rád používá synekdochu, s její pomocí i bez ní dociluje zkratkovitých a trefných charakteristik osob.

Němeček usiluje o vyčerpávající postižení své plavby. Z toho důvodu věnuje pozornost atmosférickým a přírodopisným jevům, informace o nich podává přirozeným a konverzačním stylem: *Ve chvíli dobré míry řekl Bůh: Hle, stvořil jsem krásnou rybku, ocelově morou, motýlka moří. Je to tvor bez ochrany. Ať se má dobře na světě. A přidal jí křídla. V moři žijí hrozné bestie, sršatci, živá košťata s vražednými ostny, radiové tlampače s tisíci zuby, elektrické akumulátory s širokou tlamou, meče namontované na rybí tělo, torpéda s dvěma očima na jediné straně – co všechno nežije v mořích a najmě v Karibském, k němuž se právě blížíme! Mám před sebou jejich latinské názvy. Ty mají namnoze více písmen, než ty ryby mají kostí. Chtěl jsem se před chvílí potrestati a napsati o tom odstavec, jak se sluší do slušného deníku. Začal jsem – *Dactylopterus volitans, Exocoetus callopterus* – pak jsem rychle všechno přeškrtnal, neboť jsem si s altruistickou hrůzou představil, že by někdo mohl*

tento deník číst po mně. Nelze! Divná věc s těmi rybami: rychlým pohybem dostanou se nad povrch vody. Rozepnou křídla a letí. Nemohou však měniti směr ani výši letu. To závisí na vzduchovém proudu nad samou vodou. [ZD: s. 42] Všimněme si jednak oné metadeníkové pasáže, kde autor mluví k jakoby potenciálním čtenářům deníku, přitom se jedná o jasnou hru, neboť už od prvních stran deníku je patrné, že text je určen jiným čtenářům. A jednak je zvláštní bleskurychlý přechod z metadeníkové pasáže k létajícím rybám, o nichž hovořil na počátku odstavce. Je to zářný příklad mluvenosti. Obecně lze říci, že mluvená syntax je v Němečkových textech běžnou záležitostí a kontrastuje s jeho poměrně složitým rozvíjením myšlenek.

Autor podává své zážitky z cesty pochopitelně převážně vyprávěcím slohovým postupem. Příběh o cestujících znenadále dostává lehce detektivní ráz, neboť Němečkovi se zdá, že cestující Kreider až nápadně sleduje tajemný cestující pár s iniciálami M. M. W. Zápletka dospěje rozuzlení až na samém konci plavby a tedy i deníku. U Trinidadu se domnělí manželé pán a paní M. M. W. rozejdou: *Paní odvezli na břeh do nemocnice, poněvadž nikdo nebyl s to probudit lodního lékaře. „Manžela“ – spoutaného – odvezla na břeh královská trinidadská policie. Když Kreider předtím dokázal, že jde o únos a vyděračství – ženy bohužel milující.* [ZD: s. 248].

Je-li hlavním tématem této práce autorova novinová publicistika, je zajímavé, že v *Západoindickém deníku* najdeme několik motivů, které se objevují i v jiných Němečkových novinových příspěvcích. Například odosobněnost broadwayské ulice, kde místo lidí vnímáte jen jakési stíny, setkání s černým otcem Martinem, knězem Moravských bratří (*Moravian*), útulna malomocných v Jeruzalémě vedená moravskými misionáři (*Domov malomocných v Jeruzalémě*).

Podstatnou částí cestopisu jsou samozřejmě pasáže věnované maloantilským ostrovům. Němeček si všímá především domorodého způsobu života, ale i podnebí, geologických zvláštností, vzhledu obyvatel (opět s příznačnou rasovou typologizací), struktury státní správy, vzdělání, ostrovní fauny a flóry, dále autor reprodukuje rozhovory s domorodci, se vzdělanými černochoy, s posledním králem Karibů atd. (*Jim dostal odměnu. Rozloučili jsme se. Odešel několik kroků a zvolal náhle: „Suh!*

Ještě jedno slovo! Mohl byste mi dát na památku americký deseticent – přidělám si ho k hodinkám!“ Dostal deseticent. „Jime, ty máš hodinky?“ „Nemám!“ A divoce se smál. Jsou to velké děti – on a jeho bratři. [ZD: s. 251]). Veškeré informace o ostrovech doplňuje znalostmi z historie, popisuje koloniální expanze s daty různých bojů, data a průběh přírodních katastrof, občas zmíní odposlouchanou romantickou historku nebo převypráví místní pověst.

V Deníku Němeček uvádí poprvé své téma o útlaku černochoů, jenž započal již v historických dobách a přetrval do doby Němečkova působení v USA (viz *Moravian a Barvy na Atlantiku*). Je též tématem črty *Na otrokářské lodi* (LN 1931 14/4). Jde o dopis z roku 1819 jistého Jeana B. Romaine matce, podle informace v závorce by se mělo jednat o minimálně stylizovaný text přepsaný podle původních dokumentů. Jean píše ze Západní Indie o cestě otrokářské lodi z Havru přes Atlantik: *Pravda, z počátku jsem si nemohl zvyknout na vytí, které se sem donášelo z podpalubí. Byli tam muži, ženy i děti, vesměs dobré obchodní kvality. Divil jsem se tudíž, proč tak řvou. Hlavně jedné noci zaslechl jsem takový výkřik, že mi chladla krev v žilách. Běžel jsem do kapitánovy kajuty. Ale kapitán klidně spal, lampa ozařovala jeho tvář, proto jsem si netroufal ho budit. Za tři dny nato hlásili kapitánovi, že dva negři byli ráno nalezeni mrtvi. Udusili se v podpalubí, které se na noc těsně uzavírá. Polekal se a ihned nařídil, aby je po skupinách vyváděli na palubu, ať se nadýchají vzduchu! Když první přivedli, divil jsem se, jak jsou si podobní. To asi proto, poněvadž jsou nazí a podle šatu je nelze rozlišovat. Jakmile je přivedli na příď, stala se podivná věc... Nejprve jeden, pak druhý, pak třetí přeskočil zábradlí. Vrhli se do moře. Ostatní chtěli je následovat, ale byli sraženi k zemi a svázáni. Chvíli bylo vidět černé hlavy nad vlnami, ale netrvalo to dlouho, brzy zmizely. Hloupá stvoření! Po několikátýdenní plavbě černoši a celá posádka lodi oslepla, loď bloudila po moři. Naštěstí u některých byla slepota pouze přechodná. Poslední den zavolal kapitán i černochoy na palubu. Myslil jsem si, že se budeme modlit za záchranu života. Stalo se však něco jiného. Ke kapitánovi přistoupil kormidelník: „Jste jist, že každý ztracený černocho je pojištěn?“ – „Ano,“ odpověděl kapitán. „Pojišťovna vyplatí podle potvrzení svého*

guadeloupského agenta pojistku za každého ztraceného černocho. To je větší havárie jako u každého jiného zboží Ostatně – nejsme přece žádný špitál pro otroky, nýbrž obchodní loď. Konejte svou povinnost!“ S pomocí posádky přivázal kormidelník každému slepému otroku na nohu těžký předmět a všech třicet chudáků putovalo na mořské dno. Hovořící hlas v textu patří postavě, která prostřednictvím dopisu v ich-formě vypráví průběh plavby po moři. Čtenář však předpokládá, že postava pochází/pocházela z reálného světa, jak ho na to upozorňuje implikovaný autor skrze tvrzení v závorce, že text je psán podle skutečných dokumentů.

Též námět článku *Santo Domingo v uragánu* (LN 10/9 1930) vzešel právě z autorovy cesty po ostrovech střední Ameriky. Článek je vystavěn na paralelně kladených tématech krásy ostrova a tragických přírodních i lidských vášní. Vedle popisu přírodních katastrof Němeček shrnuje pohnuté dějiny ostrova coby destinace koloniální politiky Španělska, Francie a Ameriky.

4.4. Rumunsko

V roce 1931 publikoval Němeček za svého diplomatického pobytu v Kluži několik novinových textů z rumunského prostředí. Rumunsko se stalo jednou z tematicky nejfrekventovanějších destinací v poměru k délce autorova pobytu (necelý rok, přesná datace není k dispozici). Rumunské prostředí v sobě ukrývalo předpoklady pro Němečkův zájem: folklórní pestrost obyvatelstva, drsné přírodní podmínky a komplikovanou historickou zkušenost.

Cestopisný fejeton *Solná lázeň* (LN 1931 1/9) je rozdělen na dvě části, první popisuje geologickou zvláštnost Sedmihradska, které je tvořeno horninami a solí, druhá vypráví příběh námluv mladého Rumuna a Maďarky. Opět Němeček neopomine líčit historické souvislosti obou národů a jejich etnické rysy.

V *Motivu sedmihradském* (LN 1931 7/8) staví Němeček proti sobě svět matematické vědy a svět běžný, „přirozený“. Když Rutherford uspořádal elektronovou teorii, vysvětlily se jevy v hmotě, naproti tomu však člověk svými vášněmi působí

tendencí přesně opačnou – znejasňuje dění světa. Zvláště viditelná je spleť historie na dnešním rumunském území. Ústředním obrazem, který podnítl Němečkovu úvahu, jsou blízko sebe stojící socha římské a socha Matyáše Korvína ve městě Kluži (dřívějším Koloszváru a ještě dříve Klausenburgu). Od jednoho pohledu spěje autor k dějinným zvrátům, které jsou vyústěním tolika příčin, že jsou pro jednoho člověka nepochopitelné.

Zdeňku Němečkovi byli Rumuni jako národ evidentně sympatičtí, stranil jim před Maďary i Němci a mezi Čechoslováky se snažil rozpoutat prorumunské nadšení. Němeček tím demonstroval své sympatie k politice Hradu a samozřejmě k Edvardu Benešovi, jenž byl spolu s rumunským ministrem zahraničí N. Titulským tvůrcem Malé dohody mezi Československem, Jugoslávií a Rumunskem. Tématem sloupku *Politická kopaná* (LN ?) s podtitulem „bizarní skica ze staré, podivné Evropy“ je fotbalové klání mezi univerzitním klužským mužstvem a profesionálním maďarským klubem z Pešti. Na situaci bylo zajímavé, že v městě Kluž, kde se zápas odehrával, bylo ze dvou třetin maďarské obyvatelstvo. Ale ačkoli *podle plebiscitu* měli zvítězit Maďaři, vyhráli rumunští kluci. Němeček zasazuje fotbalový zápas do historických souvislostí rumunsko-maďarských vztahů. Rumunsko vedle Rumunů a Maďarů obývala i německá menšina. *V rumunsko-německé vesnici* (LN 1931 23/8) Avrigu (něm. Frecku) byl Němeček svědkem rozdílných způsobů života v důsledku rozdílných mentalit obou národů. Rumunská komunita je živelnější, přirozenější a také bezstarostnější než Němci, kteří dbají o čistotu rasy a proto degenerují. Není pochyb o tom, že autorova náklonnost patří Rumunům, přirovnává je k proudící řece, zatímco Němci jsou zahnívajícím rybníkem, znevažuje německé strojové výšivky, šetřivost atp.

Československo-rumunské vztahy se Němečkovi nezdají dostačující, v apelativním textu *Poznejme Rumuny* (LN 1931 12/9) vypočítává proto veškeré důvody, proč je pro československé občany Rumunsko zajímavé, včetně záležitostí tak praktických, jako jsou levné ceny rumunských potravin, ale leží mu na srdci i pozitivní dopad politický – stmelení dvou národů Malé dohody. Němeček přímo o politice ve svých textech

nikdy nehovoří, přesto je jeho vnímání událostí politikou značně ovlivněno a určitá politická stanoviska jsou v textech zřejmá. Političtí činitelé mají usilovat o zájem a prospěch státu, mají jemně naznačovat, kudy by se měla společnost ubírat, a také společenství občanů naslouchat. Němečkův ideální politik je člověk charakterní, empatický a inteligentní se schopností předvídat budoucí, dostatečně realistický, ale se zřením k ideálům.

Z doby Němečkova působení v Kluži také pochází causerie *Nejvyšší hora Rumunska* (LN 30/8 1931). Výstup na rumunskou horu Neboj se stal podnětem pro autorovu úvahu o národnostních předcích Rumunů. Téma čistoty/míšení krve je jedním z Němečkových stálých motivů.

4.5. Marseille a cesty po Francii

Zatímco rumunská Kluž byla místem jedné z nejkratších Němečkových diplomatických misí nejdéle Němeček jako diplomat, pobýval, v Marseille. Mezi léty 1932-1936 zde působil v pozicích vicekonzula a posléze konzula.

Část Němečkových publicistických příspěvků s francouzskou tematikou plní především informativní funkci, tzn. vykazují málo textových rysů autorské svébytnosti. 9. 4. 1934 byl Němeček v Marseille přímým svědkem atentátu na jugoslávského krále, při němž zemřel i francouzský ministr Barthou.

První příspěvek *Marseille 9. dubna* (LN 12/10 1934) byl napsán bezprostředně po tragédii a z detailního popisu události se stává nekrologická apoteóza zemřelého. Druhý článek *Atentát vyšetřen* (LN 13/10 1934) rekonstruuje politické pozadí činu a povahopisy atentátníků. Podobně sloupek *Přízračná pře* (LN 1936 20/2) dokumentaristicky zaznamenává soud s atentátníky jugoslávského krále. Atentát je Němečkem mnohokrát textově zpracován, neboť mu byl osobně přítomen coby diplomatický úředník v Marseille. Soud odhaluje plán celého atentátu a psychologickou motivaci účastníků. V textu *Bojovníci nezapomínají* (LN 1934 17/11) Němeček informuje o uctění jeho památky při demonstraci frontových vojáků. Jedná

se o Němečkův text psaný kvůli aktuálnímu dění, článek založený především na informaci, který je přesto zařazen do sloupkové rubriky.

V posledním z textů je marseilleský atentát využit již jen jako motivický prvek. Město Marseille je poznamenáno *Špatnou pověstí* (LN 1935 3/11) způsobenou dvěma mezinárodními aférami z poslední doby – atentátem na jugoslávského krále a záhadným utonutím britského diplomata, jehož tělo se však nikdy nenašlo, pouze jeho šatstvo na místě, *kde se žádný rozumný člověk nekoupe*. Aby zachoval vypravěčskou triádu, autor popisuje ještě jednu marseilleskou skandální událost, která neměla politické pozadí, a sice pokus o krádež jachty. Črta je kompozičně nezvykle jednoduchá, Němeček se pokouší třemi skutečnostmi doložit svou počáteční tezi.

Jinak je tomu v textu nazvaném *Aix-en-Provence* (LN 5/1 1936). Marseillský atentát, který Němeček tematizuje již poněkoličatě, tentokrát je vztažen k prostředí provensálského maloměsta. Aktuální místněpříslušný úkon trestního práva a důvěrná znalost městečka vede k paralelní výstavbě textu. Informace o tom, že se v malém jihofrancouzském městečku koná soudní proces s šesti atentátníky, kteří zavraždili srbského krále Alexandra I., se prolíná s úvahou o dějinném osudu Aix. Poté, co prožilo nadvlády mnoha mocenských skupin (Cimři, Teutoni, Visigóti, Frankové, Langobardi, Saracéni, rody Aragonský a Anjou), se původní římské město připojilo k francouzskému království. Dílem náhody došlo k propojení právě poklidného Aix, jehož samospráva „ustoupila“ Francii, s rozvratnými tendencemi „teroristů“. Zdeněk Němeček v tom spatřil pikantnost historie. Toto causerie je prototypickým příkladem toho, jak Němeček dokáže seskupit na první pohled neslučitelná fakta podle hesla všechno souvisí se vším.

Jiným textem z toulek po Provence je *Dům v Simiane* (LN 23/5 1937). Ačkoli je v bibliografii ÚČL AV ČR označen za povídku, jde jednoznačně o čistě publicistickou reportáž z návštěvy domu česko-francouzského malíře Alfréda Kubína. *Když opouštíte obydlí skálu sestupující rychle do údolí, zdá se nám, že jsme prožili něco mimořádného, neskutečného. Kde jsme to vlastně byli? Ve kterém století? Jsou kolem obrazy nebo příroda? Na strmém pahorku stojí prastará vesnice a ostře se*

obráží na světlemodrém pozadí. Uvnitř je zachráněný dům a v něm kouty provensálské krajiny začarované na čtverhranné kusy plátna. *Iluze a život, život a iluze*. Němeček citlivě vystihl Kubínovo obydlí v duchu jeho maleb, naznačil tak souvislost krajiny s tvůrčím procesem malíře.

Některé texty mají opět základ v záležitostech, jež musel Němeček úředně řešit. Zpráva o dražbě pozůstalosti tanečnice a zpěvačky Gaby Deslys (*O dědictví*, LN 7/2 1936) se mění v hledání souvislostí mezi slavnou tanečnicí a zpěvačkou původem z Marseille a moravskou dívkou Hedvikou Navrátilovou, kvůli níž se strhl legrační boj o dědictví po Gaby Deslys, neboť byla Gaby Deslysové fyzicky podobná. O dědictví se přihlásilo mnoho Navrátilů z Čech, Moravy, Slovenska a Maďarska, ale skutečná Hedvika shodou okolností také tanečnice se nakonec objevila a zveřejnila svou totožnost. Němeček byl přímým aktérem tohoto sporu, protože dopisy „příbuzných“ Navrátilové se soustředily na marseillský konzulát ČSR.

Němeček na sebe také čas od času bere propagační poslání s cílem zdůraznit pozitiva, priority či úspěchy Československa. Takový úkol měl pravděpodobně v zahraničních službách. V případě českojazyčných novinových příspěvků měl v úmyslu přispět k národní hrdosti a podpořit sebevědomí spoluobčanů. *Nová čs. loď* (LN 1932 20/11) je sloupek psaný vyprávěcím stylem o právě vypluvší Baťově lodi jedoucí z Marseille do Gdynie.

Z podobného kadlubu je i Oslavný sloupek věnovaný zahájení leteckého provozu mezi Prahou a Marseillí pojmenovaný *O našich letcích* (LN 1935 21/5), se vyznačuje neskrývaným obdivem k technickému pokroku a především k pilotům strojů. V těchto posledních dvou „časových“ příspěvcích vidíme Němečkovu slabinu. Jsou to sice dobře, rutinně zvládnuté texty, ovšem nezajímavé, jejich nejdůležitější funkcí je zpravodajství, v němž Němeček nemůže rozvinout svůj specifický styl.

Němeček také seznamoval čtenáře s tématy hýbajícími aktuálním francouzským životem. Sloupek *Pavlovy miliony* (LN 1933 11/10) popisuje převážně pomocí vyprávěcího postupu pětimilionovou výhru kadeřnického mistra ve francouzské národní loterii a všechny doprovodné jevy: jako proměnu malého

francouzského městečka v centrum sledované novináři, počáteční přejícnost a potom závist lidí. Téma francouzské loterie využívá Němeček i v dalším textu - *Loterie* (LN 1934 30/1), v němž se věnuje především systému hry a popisu dosavadních výher. Němeček samozřejmě vidí pozadí loterie, jelikož se jedná o národní podnik, stojí za ním snaha prospět státnímu rozpočtu. Němeček tedy loterii nazývá *nepřímou daní z naděje*, která prohnane motivuje třeba i žebráky, aby si *ve skupinách kupovali losy*.

Zdeněk Němeček byl bystrým a laskavým pozorovatelem různých zoufalců a vyděděnců. Nezřídka ho k tomu přivedla práce na zastupitelských úřadech, kdy se mu na stůl dostávaly všemožné případy, které se často staly námětem pro fikční i faktuální texty. Sloupek *Poutníci* (LN 1932 12/8) se věnuje všem osobnostním typům přijíždějícím do Marseille, mezi nejsmutnější případy řadí Němeček horníky s rodinami, kteří trpí sociálními nárazy nejvíce, hornické problematice věnoval autor také román *Na západ od Panonie* (1935). Ale Němeček také rád vyhledával přímo ta prostředí, v nichž se mohl setkat se sociálně deklasovanými lidmi (viz entrefilet *Moskva beze dna* na s. 27). Atmosféra přístavních barů je zachycena v textu nazvaném *Mezi lidmi Marcela Pagnola* (LN 1932 26/7), jenž svými postavami odkazuje k světu Pagnolových dramát.

Němeček se věnuje svému oblíbenému tématu sociálně poznamenaných jedinců, také když formou fiktivního dopisu zve svého přítele k návštěvě marseilleského *Restaurantu Volga* (LN 1934 15/4). Autor s folkloristickým zápalem líčí barvitě a živelné štamgasty restaurace, kteří houževnatě lpějí na životě, ačkoli jim mnohokrát ublížil.

Ve známém prostředí námořnických hospod opět staneme v textu nazvaném *Nové francouzské kolonie* (LN 1933 6/9). Námořníci mají pocit, že dramatik Marcel Pagnolo má úspěch s jejich prostředím proto, že dokázal námořníkům polichotit, když popsal jejich vznešené touhy, ve skutečnosti však žádné podobné kolonistické touhy nemají. Ale vzápětí přináší francouzský tisk zprávu o „nových“ dvou ostrovech, které Francouzi objevili v japonských vodách. Ovšem podle Němečka by bylo s podivem, kdyby o nich Japonci už dlouho nevěděli. *Nové francouzské kolonie* jsou dobrým

příkladem toho, jak Zdeněk Němeček dokáže využít různorodá fakta a zachytit je do neobvyklých textových tvarů. Dialogický styl besedy s námořníky pokračuje převyprávěním informace o „objevu“ ostrovů až k úvaze o mocenském boji. Kompozičně je tento „slepenec“ založen na motivu koloniální expanze, který stojí přibližně uprostřed textu, a od něj se téma divergentně rozšiřuje oběma směry (metafora přesýpacích hodin).

Jiné Němečkovy texty z francouzského období výrazněji odkazují k politickým událostem. Z Němečkovy důvěrné znalosti francouzského prostředí a znalosti aktuálních evropských politicko-sociálních hnutí vyrůstá text *La paix* (LN 1933 19/2). Líčí Francouze jako národ veskrze mírumilovný a zdvořilý, upozorňuje na skutečnost, že prostí Francouzi zatím nevidí nebezpečí v podobě vojenských přehlídek černých košil, křiku německého rozhlasu... Autor se vždy v dialogu se čtenářem staví do role poučenějšího, ale zároveň se zdráhá být příliš návodný, ponechává čtenáři prostor pro vlastní rozhodnutí.

Sloupek *Ve vlaku Lyon-Marseille* (LN 1933 8/6) zachycuje obraz krásné přírody v okolí Rhône s platany, cypřiši, mandlovníky a olivovými háji a prostředí projíždějícího vlaku, který je naplněn německým hovorem židovských vystěhovalců mířících přes Marseille do Palestiny. *Tentokrát je nepronásleduje Amon ani Vespasian, Harun al Rašid, Theodosius II., Jan z Capistranu, Jindřich Plavec, Kazimír IV, Eduard I., ani Romanov nebo Hjadamáci, Machnovci, bílí, rudí, zelení, nikdo jim není v patách, mají řádné německé pasy, a přece jdou.* I z ukázky vysvítá Němečkův dojem, který se vine celým textem, že odchod sionistů z Německa v roce 1933 byl svobodnou a do jisté míry romantickou záležitostí motivovanou především touhou po nalezení pravé vlasti. Autor zatím nepřipouští možnou souvislost s pomalým nástupem Hitlera k moci. Tento text je zajímavý ve srovnání právě s výše uvedeným textem *La paix* z téhož roku, v němž si diplomat Němeček uvědomoval hrozbu z německé země, ale ani tak politicky zběhlý muž nepředpokládal, že hrozba je namířena také proti jejím vlastním občanům.

Dramatickou schopnost soustředit do malého prostoru sloupku dvě události s anekdotickým vyzněním osvědčuje Němeček v *Praktické součinnosti Malé dohody* (LN 1933 28/6). Jde o návštěvy dvou Francouzů, jednou na československém vyslanectví, podruhé na jugoslávském. Z nevědomosti Francouzů a šibalství úředníků dochází k naprostému zmatení obou zemí. Jugoslávský úředník Francouzi nakonec podá informace o ČSR a naopak.

Nevšední setkání marseillanů s japonskými námořníky se stalo námětem sloupku *Tajemství východu* (LN 1934 20/5). Autor spěje od povahokresby japonských mužů a popisu japonských způsobů k vyličení nedávné historie japonských válečných útoků a zamyšlení nad napjatými mezinárodními vztahy, způsobenými nebývalým hospodářským rozmachem Japonska. Na závěr Němeček připojí osobní dojem ze setkání s japonským diplomatem a pokouší se o popis japonských rasových typů.

Ze zcela jiného nepolitického soudku je s *Boj proti toreadorům* (LN 1933 8/6) s tématem souboje ochránců zvířat a milovníků koridy ve Francii. Autor informuje o způsobu boje skrze vylepované plakáty, a věnuje daleko více prostoru reprodukování plakátových textů o ubohém skonu zvířat. *Iman, kůň četnické stanice v Daxu, 12 let služby, z toho tři roky válečné; na frontě zachránil lidský život. Byl láskyplně a ušlechtilě vypěstěn svým původním pánem; s dětmi četníků si hrál jako beránek. Po 18 letech služby byl vyřazen a stal se z něj kůň koridy. Při prvním zápase vydržel útok šesti býků, šestý však jej zranil. Rána sešita. Dva dny na to byl třetím býkem rozpárán a zahynul v největších bolestech. Při tom překousal uzdu.* Němeček zde tak jako v mnoha jiných případech sází na sílu autenticity.

O pestrosti Němečkových příspěvků svědčí text *Balónky z Francie* (LN 1933 6/8). Grenobelské noviny uspořádaly dětskou soutěž o to, čí balónek doletí nejdál. Dva balónky spadly do Československa, našli je Němec z Moravy a Čech od Českých Budějovic a přihlásili se k nálezů korespondenčním lístkem. Němeček tyto muže ve svém sloupku žádá, aby napsali do Lidových novin dopisy, jak balónky našli, a slibuje, že se pokusí jejich texty vydat v grenobelských novinách. Typicky němečkovské jsou pokusy odhadnout psychické ustrojení mužů na základě dvou

kratičkových korespondenčních odpovědí, dále novinářský cit pro zajímavost situace a snaha o její zachycení.

4.6. Cesty po afrických koloniích

Němeček při svém působení na československém konzulátu v Marseille podnikl několik cest do různých koloniálních oblastí Afriky.

Několik Němečkových cestopisných črt je inspirováno Marokem. *Na druhém břehu* (LN 1934 27/7) popisuje Němečkovy zážitky z africké části cesty do Maroka s popisem života tamních obyvatel. *Poznámky z Maroka* (LN 1935 3/4 a 4/5) vycházely na pokračování, šlo u úvahy politologického a sociologického rázu, proč vlastně Francie spravuje marocké území a jaký má správa dopad na Maročany. *Náměstí zkázy* (LN 1935 14/4) je žánrový obrázek stejnojmenného marrákešského centra, kde se dříve vyvěšovaly hlavy popravených. Němeček se vyžívá v líčeních exotického mumraje, ze kterého jde někdy až hrůza, např. když holič uprostřed náměstí pouští muži žilou z krku pomocí břitvy, s níž předtím oholil polovinu mužů z náměstí. Ale Němeček stále zachovává dokumentaristickou věcnost. Posledním marockým příspěvkem je črta *V Maroku* (LN 1935 2/6). Němeček byl spolu s francouzským novinářem a dalšími lidmi pozván na oběd k arabskému hodnostáři. Žurnalista žijící v Marrákeši 25 let vzpomíná, jak před lety sluha *opařil hostu ruku a kaid ho na místě zastřelil*. Krom naznačení politických sfér zájmů marocké aristokracie se Němeček věnuje popisu arabského chování, vzezření paláců a okolního prostředí.

Rozsáhlejší Němečkovou prací je cestopis *Dopisy ze Senegambie*. Podle textových indicií se jednalo o důležitou pracovní cestu do Senegalu, spojenou se soukromou výpravou do Gambie. Cesta do rovníkové Afriky se s velkou pravděpodobností konala v lednu roku 1936, protože v textu jsou již zmínky o pomalu eskalujícím napětí ve Španělsku.

Knihy vyšla ve dvou vydáních v roce 1938 s 16 autorskými fotografiemi. Jedná se o cestopis sestavený z 20 dopisů autora manželce. Dopisy jsou psány v určité osobní rovině, nicméně nikdy nepřekročí míru směrem k intimnosti, je tedy patrné, že autor buď již dopředu počítal s jejich pozdějším zveřejněním v knižní formě, nebo je pro knižní vydání posléze upravil. Ve prospěch první možnosti svědčí též pasáž ze závěrečného dopisu: *A poněvadž je to poslední odstavec posledního dopisu z černé Senegambie, chci přednést tvému dobrému srdci poslední přání: Z mých leckde a lecjak psaných listů vyber si několik barev a sama si vymaluj svůj obrázek toho, co jsem se pokusil napsat. Snad to bude – k mé hanbě – obrázek příliš skromný... Ale věř mi, že jsem se snažil vidět jen zápas člověka o život, člověka – neboť ten je vždy hlavním hercem na této dobrovolné scéně. Chtěl jsem pochopit, jak naň působí příliš kolmý paprsek, který nám, lidem chladných rovnoběžek, nemůže přinést velké štěstí, jak mu na pomoc přichází a ze svých bohatství uděluje sama země, z níž jsme a k níž se vrátíme. Přitom jsem chtěl i nahlédnout do tváře afrického člověka. Je to tak těžko, je to vlastně nemožno za těch pár hodin. Ale snad cizí poutník vidí v prvních dnech víc, než ten, kdo zde žije dlouhá léta, kdy zrak a sluch otupí. Jestliže jsem oněch několik barev pro tvůj obrázek připravil, pak budu spokojen a budu klidně spát na oně dlouhé cestě zpátky, která vede zase domů k tobě [DZS: s. 230].* Autor jednak završuje dopisy do uzavřeného celku, vyslovuje svůj záměr a důvod, kterým nebyl kontakt s manželkou, stesk atp., ale podání obrazu života černochoů v Senegal a Gambii, vytvořit jasnou/jasnější představu čtenářů o africkém životě.

O tom, že dopisy skutečně plnily primární účel korespondence, svědčí „textové shiftery“ (*Ted' ještě vane ostrý severozápadní vítr [DZS: s. 13]. V dopise pokračuji k večeru. Jsem již na pevnině a píši v pokoji hotelu Atlantic. Naproti hotelu jsou kasárny senegalského střeleckého pluku a černí trubači právě mají školu. Je to k zoufání a vůbec neručím za obsah toho, co napíši. Podívám se, kde jsem zůstal... Už vím [DZS: s. 98].*).

Němeček se opět nesoustředí jen na cílové destinace své cesty, ale vypráví „od začátku“, chce podat vyčerpávající informaci o současném světě. Tato skutečnost je

zvláště vidět při vyprávění plavby okolo Mallorky, kdy loď sama osvětluje svou francouzskou vlajku, aby nedošlo k omylu... a kapitán při pohledu na světla z Barcelony kroutí hlavou nad neopatrností jejích obyvatel. Autor se rád také uchyluje k zobecnění, která vypovídají o světovém politickém klimatu: *Les opinions sont libres – mínění jest svobodné. To je to kouzlo, to je v druhé třetině našeho století ona neslýchaná věta; vždyť polovina Evropy visí na politickém provaze, v ústech má roubík, vždyť jsou v našem zemědělu místa, kdy ani ve vlastní rodině si její členové nejsou jisti slovem* [DZS: s. 21].

Prostřednictvím dopisů Němeček tedy převypráví svou plavbu z Marseille do Dakaru se zastávkami v Tangeru, Casablance a Santa Cruz de Tenerife. Z Dakaru pak pokračuje automobilem do Thiés, Saint-Louis, Kaolacku až do Bathurstu v britské kolonii Gambii, odkud cestoval říční dopravou do gambijského městečka Bassé, kde cestopis končí. Autor se soustředí především na popis lidí, s nimiž se během cesty seznámil nebo je spatřil. Vše, co prožil, doprovází historickými, sociologickými, politicko-správními a psychologickými souvislostmi. Dále si všímá podnebí, krajiny, zvířat, stromů, architektury domorodé i koloniální, afrických nemocí, způsobu úpravy jídla... zkrátka detailně zachycuje vše viděné a komentuje je svými úvahami, popřípadě i úvahami cizími. Tento cestopis se proti Západoindickému deníku vyznačuje větším přihlédnutím k místnímu stylu života bělochů, mnoho místa je věnováno rozdílům mezi britskou a francouzskou správou. K Západoindickému deníku se také autor ve svém textu několikrát vrací, aby obě cesty konfrontoval.

V cestopisu nacházíme některé opakující se motivy němečkovských textů: zamoření kolonií námořnickými psy, biografie věcí (každá věc/předmět má svůj životopis), modrá baskická čapka...

Autora po zkušenosti s americkým protičernošským rasismem velmi zaujala osoba spolucestujícího černého poslance za Senegal působícího ve francouzské sněmovně. Ocenil především poslancovy lidské vlastnosti (*hluboce lidská dobrota* očí, smířlivost), které jako pečlivý pozorovatel vyvodil z jeho vzhledu a chování.

Němečkovu vyprávění často sklouzne k výkladovosti, encyklopedičnosti a didaktičnosti (přepočítání lodních uzlů na rychlost v kilometrech za hodinu, výpočet cla v librách šterlinků za zboží s francouzskou cenou atd.), tím samozřejmě zcela opomím všudypřítomné historické a politické výklady, neboť ty jsou u autora běžné. Občas autor opouští realitu, jež by se třeba adresátce mohla zdát unavující, a svá vyprávění koření výlety do fantazie, jaké jsou u Němečka nezvyklé (*Zapomněl jsem, že na moři vládne starý bručoun, dědek potměšilá, bůh Neptun [... DZS: s. 15]. Hm, tak jsme tady, povídá kartáček na zuby, který se narodil v Praze, to je dálka! To je toho, odpovídá mu žínka, já jsem byla s pánem v Maroku a dělala jsem s ním Vysoký Atlas. Kartáč se cynicky a uštěpačně směje a procedí na půl huby: to je toho, já se pamatuju, když pán měl ještě hustou kštici; dělal jsem s ním Ameriku a Západní Indii [DZS: s. 109].*) nebo popisuje své omyly/trapasy.

V *Dopisech ze Senegambie* poprvé nalézáme Němečkův negativní postoj k rase, tento jev je v kontextu autorova novinářského a prozaického díla také ojedinělý. Až doposud se jeho kritika pohybovala v čistě etické rovině a pokud se jedinec choval špatně, autor vypátral řetězec příčin, kterým odhalil důvod takového jednání, tím jej zlidštil a učinil pochopitelným. Nyní v případě Arabů, kteří *hledívají zpod obočí, že cítíš, jak nás Evropany-křesťany nenávidí* [DZS: s. 42], svou empatii nejen že neuplatňuje, navíc k Arabům vyjadřuje přímo odpor. Jakoby i Němečka zasáhlo v zostřujících se mezinárodních vztazích ono klima doby se svým viditelným, či latentním rasismem. Paradoxně si Němeček všímá nezdravých projevů rasismu u jednoho hebrejského spolucestujícího. Jinou interpretaci tohoto jevu nabízí politický výklad, Německo bylo pro Araby možným spojencem proti Britům a Francouzům. Takový výklad sice Němeček v textu ani vzdáleně nenaznačuje, ale vzhledem k Němečkovu společenskému postavení je taková motivace jeho nesnášenlivosti vůči Arabům možná.

Jedním ze zdrojů obživy Senegalců je pěstování buráků. Svých znalostí o obchodu s oříšky využil Němeček v causerie, které na první pohled s koloniálním cestováním nesouvisí. Na pražské ulici Zdeněk Němeček odposlouchal váhavé odpovědi matky na

všetečnou otázku dítěte: kde se vzal burský oříšek. Tento svůj drobný zážitek směřuje Němeček k informativně vyčerpávajícímu textu *O burském oříšku* (LN 28/2 1937). Text je zpočátku vystavěn dialogicky (Jiřinka se ptá, maminka odpovídá), pak vstupuje autorský vypravěč, aby *nenarušil autoritu* matky, didakticky vysvětluje *veliké dobrodružství burského oříšku* na cestě ze senegalského pole k rukám malého pražského děvčátka. Cesta buráku je využita k poučení o africkém způsobu života (*Uolofové pracují jen, aby se užívali do příštích žní, ale Evropané myslí, že jsou líní*), nebezpečných nemocích, koloniálním rozdělení afrického území atd. Němeček stylizuje text, jakoby jej vyprávěl dětem (*pěstují je nazí černoši, protože je horko a šaty by jim překážely; lusk se zavrtí do písku*), osvědčuje značné pochopení pro černochoy, jejich zvyky vysvětluje klimatickými příčinami.

Podobně jako v causerie o burských oříšcích i příspěvek o *Perleti* (LN 1934 10/6) zaznamenává biografii neživé věci, v níž se zračí známá Němečkova zaujatost příčinami a souvislostmi dějů. Autor skrze perleťový korálek vede čtenáře k problematičkému životu domorodců z ostrovů Tuamotu. Popisuje, jak se lovcům perel vedlo dříve, jak se jim vede nyní. Převypráví mytický příběh zrození perlorodky Teufi. A vytvoří čtenáři komplexní představu o tichomořském ostrově i o perleťové komoditě. V causerie o perleti ovšem chybí stylizace obracející se k dětskému čtenáři, jak je tomu v *Burském oříšku*, ale proniká sem styl naučný.

Zajímavý úvod zvolil Němeček v črtě *Kamerun* (LN 1934 17/6), kde uvádí čtenáře do světa textu, jako by byl přímým účastníkem rozmluvy: *Představiv ho zdvořile čtenáři, předávám mu slovo, poněvadž chce právě mluvit o francouzském mandátním území, kdysi německé kolonii Kamerunu ve středozápadní Africe*. Jedná se v podstatě opět o naučný text, kde se před čtenářem rozevírá kamerunská realita s historickými souvislostmi, s válčením místních kmenů a se zásahy Evropanů sledujících výlučně vlastní zájmy. Němeček v Kamerunu sám nepobýval a reprodukuje výklad bývalého kapitána námořní plavby, nyní hodnostáře francouzské koloniální správy, dotýká se i své často tematizované otázky černošského útlatku a nadvlády bílé rasy, jejímiž zastánci v současnosti jsou především Němci. Příspěvky *Perleť* a *Kamerun* jsou

specifické tím, že ani ostrovy Tuamotu, ani Kamerun Zdeněk Němeček osobně nenavštívil, jde tedy o texty psané z doslechu.

Historický exkurz do vývoje současné britské kolonie Němeček přednesl v črtě Gibraltar (LN 1934 27/7). Popisuje nešvary, které s sebou přináší tato okupace, ať už hospodářské (kvetoucí pašeráctví na bezcelním území), nebo etické z pohledu mezinárodního práva (anglická zpupnost *na výspě cizího evropského lidu*).

4.7. Občanská válka ve Španělsku

O španělské záležitosti se Němeček zajímal už jako konzul ve Francii. Hluk španělských bojů už byl obrazně řečeno slyšet až v Marseille, kam lodě přivázely uprchlíky *s prožitou hrůzou v očích* (in *Španělská ozvěna* z LN 1936 18/8). Stejně i povídka *Běs na lodi* (LN 1/8 1937) začíná evokací rachotu doléhajícího do Marseille ze Španělska. Autor zmiňuje vášně Španělů v minulosti a považuje současnou válku za součást přirozeného vývoje táhnoucího se už z dob historických a spočívající v španělské horkokrevnosti. Němeček pocituje lítost nad tím, že Španělé utrácejí svůj heroismus a jiné vlohy v *bratrovražedném* boji. Právě myšlenka bratrovražedného boje se později stane stěžejním motivem v románu *Ďábel mluví španělsky* (1939).

Následující sloupek Lidé k sobě (LN 1937 29/7) je k předcházející *Španělské ozvěně* v kontrastním vztahu. Zde naopak Němeček popisuje, jak v bouři spěchá loď na pomoc malé plachetnici zasažené bleskem. Tuto událost pozoroval autor ze břehu a pokládá ji za *extrémní* projev *dobra* v člověku, zatímco válečný konflikt za mořem je *extrémem zla*.

Následujícího roku po ukončení diplomatické činnosti ve Francii, byl Němeček jmenován legačním tajemníkem v Madridu a publikuje texty s otřesnými záběry válečné zkázy. Sloupek *Madridská noc* (LN 1937 9/9) podává obraz nočního Madridu: *trosky univerzitního města v něm vystoupí jako pomník šílenství, jako dekorace vzata z některého Goyova obrazu, líčícího barevně tanec čarodějnic*, se střídá s popisem života ve městě, v němž se navzdory frontě vedoucí přes město

nezastavil život – tramvaje jezdí, děti si hrají. Skutečnost, že lidé zůstávají ve městě, vysvětluje Němeček velkým předchozím přírůstkem obyvatelstva – je těžké nyní *odejít s deseti dětmi*. Autor madridské události nikterak nekomentuje, pouze je zaznamenává.

Námět pro causerie *Večer ve Valencii* (LN 14/11 1937) pochází z autorova prožitku nočního leteckého náletu na město v době *kinematografického představení*. V tomto případě autor nepodává složité příčiny událostí, naopak výpovědní síla textu je postavena na popisu nesourodých obrazů kina a protiletadlového krytu. Tento text pochopitelně působí velmi otřesně, zvláště kvůli čtenářské obeznámenosti s autorovým posláním, s nímž Zdeněk Němeček počítal, neboť ve svých textech často zmiňoval své diplomatické povolání, toho času ve Španělsku. Nebylo tedy pochyb, že jádro zážitku popisovaného v tomto causerie je autentické.

Pro reportáž *Jak se žije v Madridě* (LN 1937 29/8) zvolil Němeček nezvyklou paralelu mezi hlavním městem Španělska a Prahou, dosáhl tak zdůvěrnovacího čtenářského efektu a také reálnější čtenářovy představy o absurditě válečného konfliktu, neboť Madridem vede frontová linie občanské války. *Fronta Francova vojska jde přes Košíře, podél břehu Vltavy, u Karlova mostu přechází na druhý břeh, a poněvadž Vltava nečiní za parlamentem záhyb, pokračují zákopy a opevnění na Holešovice a za Trojou přecházejí do otevřené krajiny; pak mizejí někam k Mělníku*. Na Němečka osobní prožitek španělské války intenzivně zapůsobil, mnohokrát ji literárně/publicisticky zpracoval, hledal způsob, jak nejlépe sdělit a popsat hrůzu všude číhající smrti a depresivní muka z nemožnosti najít odpověď na otázku - proč.

Jako všechny Němečkovy novinové příspěvky je i poslední reportáž s názvem *Klenot Španělska terčem granátů* (LN 1937 17/10) psán z největší části vyprávěcím slohovým postupem. Jedná se o neoficiální prohlídku madridského Palacia Real (dle Němečka Palacio Nacional), který stojí přímo naproti Francově frontě, průvodci jsou mu komorník Alfonse XIII a velitel republikánské vojenské posádky, občanským povoláním dirigent. Včetně uměleckých děl a interiérů, královy pracovny atd., se autor setkává i s nepatřičnými věcmi, jako je podepření sloupů pytlí s pískem, okny

vyplněnými pískem... Zaznamenáním nezvyklého kontrastu uměleckých a válečných dojmů autor docílil opět zvláštního významu nepatřičnosti a nepochopitelnosti celé situace.

Jediným textem, který nepřináší reportáž ze Španělské války, je příspěvek *Španělé – jací jsou* (LN 10/10 1937). Jedná se o obsáhlejší text, v němž se autor snaží podat psychologicky věrohodnou kresbu obyvatel Pyrenejského poloostrova. Autorův postup vede od poetického porovnání české a španělské krve (*česká krev se silnou německou příměsí, to je dost těžké víno jen výjimečně šumivé*), přes rekapitulaci španělských dějin, při níž prokazuje velký objem znalostí, a přes zobecnění příčin právě probíhajícího španělského válečného konfliktu, až po praktické rady, co je třeba udělat pro uklidnění situace a budoucí blaho státu (*agrární reforma a reforma rozdělení španělského důchodu*). V závěrečném poučení vzhledu do problematiky španělského státu autor nezapře své občanské povolání diplomata. Pro Německa je typické usouvztažňování souvislostí, nejčastěji historické a geografické poměry národa jsou příčinou povah jeho příslušníků, Němeček tedy vysvětluje současné události skrze princip podobný kolektivnímu historickému povědomí.

4.8. Nesoustavný, ale trvalý zájem o světové dění (Itálie, Čína, Německo, Palestina)

Zdeněk Němeček coby diplomat bedlivě sledoval dění po celém světě. Kromě toho rád cestoval, dosáhl tak optimálního stavu, kdy cestování bylo jeho koníčkem a zároveň i zaměstnáním. Jeho zájem o cizí kraje byl všestranný, a proto jsou jeho publicistické příspěvky pestré, jednou se věnují přírodním zvláštnostem, jindy obyvatelstvu, historii, politice apod.

Po erupci Etny v roce 1923 měl Němeček díky svým diplomatickým konexím přístup k lávovému toku ve vinicích jakéhosi markýze z Aestrale. Své zážitky ze sicilského venkova zúročil v informaci *Na místech výbuchu* (Tribuna 1923 30/6), který je z neznámých příčin signována jménem „Zd. Macháček“ (s největší pravdě-

podobností se jedná o omyl, neboť následující fejeton podepsaný Němečkovým jménem odkazuje k tomuhle textu, tedy i stejnému autorství), a fejetonu *Pod Etnou* (Tribuna 1923 18/7). Text Na místech výbuchu byl telegrafován bezprostředně po erupci, jedná se o pět záznamů ze dvou kritických dnů, jedná se tedy spíše o zprávu s určitou větší mírou subjektivity. V druhém textu se už vulkanický projev Etny z roku 1923 stal součástí širší úvahy o nehostinnosti sicilské země. Zde se plně uplatnil Němečkův známý způsob podání historických a geologicko-geografických souvislostí, které jdou ruku v ruce a jsou příčinou lidských osudů.

Další fejeton z italského prostředí *U papeže* (LN 1931 4/4) odhaluje minulost nejprve viceprefekta vatikánské knihovny Achilla Rattiho, posléze nuncia v Polsku a „nyní“ papeže Pia XI, který jako znalec středoevropské otázky má pro Československo politickou důležitost, jak autor neopomíná zdůraznit. Text popisuje papežovo osobní setkání s několika návštěvníky Vatikánu. Němeček naznačuje problém vratkosti církevní autority v moderním světě. V tomto textu nejmarkantněji vyvstává politicky prozřetelný způsob uvažování Zdeňka Němečka, ačkoli je latentní téměř všude. Znamená teoretické uvažování všech možných vlivů, díky nimž lze odhadnout budoucí jednání člověka nebo dešifrovat motivaci jeho činů.

Minidrama stylizované do podoby platónského rozhovoru nazvané *Dialog habešský* (Přítomnost 1935 591-592) se odehrává na Elysejských polích v Hádu. Hlavní postavou a mluvčím stěžejních myšlenek je Sókratés, který *shlížeje* (sic!) *teleskopem* do Habeše vykládá historii tohoto státu od královny ze Sáby po současné kmenové souboje. Součástí textu jsou scénické poznámky a expozice. Němečkovy příspěvky do Přítomnosti (nebylo jich mnoho) se vyznačují zvýšenou mírou politického angažmá, toto minidrama tak sice na první pohled nevypadá, ale aktuálnost habešského tématu byla vzhledem k italskému vojsku, shromažďujícímu se na hranici Habeše, zřejmá. Němečkův modelový čtenář je jistě bystrý, poučený o aktuálním světovém dění a empatický, z následující citace dovodí absurditu a zločinnost hrozícího Mussoliniho útoku na Habeš, jak jej mohli diplomaté a Zdeněk Němeček předvídat: *Je tam mnoho kmenů, které často vzájemně o sobě nevědí. Z nich třeba Danakilové žijí tak jako*

v době kamenné. Téměř nezávislá knížata vládou v horách nad poddanými, kteří jsou vlastně jejich majetkem. Také bojují mezi sebou. Na Dialog habešský vzdáleně navazuje fejeton *Předvídat* (Přítomnost 1936 s. 610-611), v němž autor stanovil schopnost předvídání za nutný předpoklad vládnutí. Němeček snesl několik příkladů z nedávné minulosti, kdy byl tento předpoklad naplněn či nenaplněn.

Další oblastí Němečkova zájmu byla Čína. Článek *S kým sympatizovati v Číně* (Přítomnost 1925) je politologická analýza čínské vnitropolitické situace spolu s důrazem na hledání příčin tohoto vývoje v nedobrému nakládání s Čínou ze strany světových velmocí v historii. *Rozmluva s čínským studentem* (Přítomnost 1927) stejně jako *Rozmluva s Čechoameričanem* (Přítomnost 1929) kolísá mezi nesourodými útvary článku, reportáže a interviewu. *Rozmluva s čínským studentem* je protkána autorovými znalostmi z mezinárodní politiky v kombinaci s historickými reáliemi Číny. Oba příspěvky velmi těžší z informací získaných z rozhovorů, které zároveň tlumočí. Oba rozhovory se odehrály náhodně v Americe. S čínským studentem se Němeček setkal na Columbia University, kde sám studoval mezinárodní právo (LEXIKON 2000, s. 488).

Dva texty z prostředí Německa *Několik poznámek z letního deníku* (NL 1921 25/8) a *Několik poznámek z výletního deníku* (NL 1921 27/8) by se daly specifikovat jako zápisky, neboť jejich rysem je útržkovitost a literární nepropracovanost. Námětem pro oba příspěvky byla Němečkova cesta po Německu. Němeček si všímá mnoha jevů německé skutečnosti – reklamy, Bismarckova socha, československá loď v Hamburku, německá organizační přesnost, ostrovy Helgoland a Sylt... – a vidí kus lidské práce v poválečné obnově.

Sloupek *Domov malomocných v Jeruzalémě* (LN 1930 23/5) připomene Němečkovu cestopisnou knihu *Západoindický deník*, v němž reverend Roming vypráví o misijní činnosti moravských bratří. Stejně tak zde přináší Němeček informace o jejich práci, misie započaly již v roce 1732 a v současné době jsou rozmístěny na ostrově St. Thomas v Antilách, na Aljašce, Labradoru, Unyamvezi (bývalá německá Východní Afrika), v Surinamu, západních Himalájích a

v Jeruzalémě. Dále už Němeček postupuje podle raportu, který patrně obdržel do úředních rukou, o personálním obsazení nemocnice, počtu nemocných a vyléčených k určitému datu a jejich religióznímu složení. V sloupku jsou uplatněny historické a kompilační postupy. Navzdory informativní bohatosti, jež je ostatně u Němečka běžnou záležitostí, se jedná o méně zdařilý text, neboť je rozpolcen na dvě části bez vnitřního zdůvodnění.

4.9. Střípky domova

Je otázkou, jak velmi se Zdeněk Němeček v Československu cítil doma, domov se pro toho, kdo je dlouho venku, stává předmětem pozorování a bývá vnímán odlišně. Ve fejetonu *Dopis příteli v cizině* (LN 1936 9/8) můžeme vyčíst postesknutí nad tím, že si autor v Praze připadá jako cizinec. I přes skutečnost, že jeho domovem byl možná více západní svět, nepřestával se zajímat o aktuální dění v Československu. Ve výše zmíněném *Dopisu příteli v cizině* si všímá zvyšujícího se napětí soudobé společenské situace. Popisuje svůj *stísněný* pocit z návštěvy Prahy způsobený hamižnými taxikáři, všudypřítomnými německými emigranty a podivnými německými událostmi, kde se o Čechách mluví jako o utlačovatelském rudém koridoru do západní civilizace, a přitom se do leteckého klubu v Markredwitzu blízko československé hranice stěhují bombardovací letouny. Přes Prahu cestuje Němeček dál do Zakarpatské Ukrajiny (zajížděl sem na rodinnou dovolenou) a epistolární fejeton směřuje dle Němečkova obvyklého způsobu k obecnému zamyšlení nad složitou ekonomickou situací Rusínů, jež souvisí i s příklonem Rusínů k určitému národu a jazyku.

Němečkův pohled na domácí záležitosti se vyznačuje odlišným úhlem pohledu na věci, které lidem žijícím trvale v Československu připadají běžné. Např. pozoruhodná nepraktičnost československého školství je tématem sloupku *Miliardy v ČSR* (LN 1930 9/3). Československé děti jsou s oblibou posílány do anglických kolejí a francouzských gymnázií, ačkoli by se jim v budoucím životě rozhodně více hodila

němčina, autorovi se zdá, že Češi obecně tíhnou k věcem abstraktním a málo praktickým, což by si v Americe dovolili jen lidé *s tučným kontem*. Ačkoli se jedná o domácí téma, odstup autora žijícího v cizině nebo znalce cizího prostředí je z tohoto textu zřejmý.

Československá železnice a její přesně pracující zaměstnanci jsou podle Němečka *Páteří státu* (LN 1931 16/5). V tomto sloupku nacházíme další z opakujících se motivů – motiv mostu mezi civilizacemi, zde se jedná pouze o spojení Petřína a Hoverly, ale most bývá také rozuměn jako spojnice Západu a Východu (i když jistě i mezi Petřínem a Hoverlou je velký civilizační skok). Leitmotivem románu *Evropská kantiléna* je takový most, Němeček napsal divadelní hru *Most*, velká část jeho tvorby ať už žurnalistické nebo fikční se snaží budovat přemostění mezi rozdílnými civilizacemi a s trochou nadsázky by se dalo říci, že překlenovacím mostem byl i samotný Zdeněk Němeček, jak i vtipně naznačilo Němečkovo *ex libris* (Z. N. stojí na břehu „Hudsonu“, hledí na mrakodrapy a za zády má chrám Vasila Blaženého).

Němečkův pozorovatelský poměr k domovu je rovněž patrný v sloupku *Země protikladů* (LN 1933 17/5). Příspěvek nepojednává o žádné z exotických zemí, které Němeček navštívil, jak by se čtenáři mohlo na první pohled zdát, ale o *naší milé vlasti* – Československu. Autor popisuje chudou vesničku v podkarpatské oblasti, kde děti běhají bosy, ač ještě leží sníh, kde některé chalupy nemají komín, a kouř se prodírá slaměnou střechou, kde všichni žijí v jedné místnosti i s dobyt看kem, kde učitel kupuje dětem tužky z vlastních peněz a rozřezává je napůl. Jak neuvěřitelnou proměnu pak zažije cestující po několika stech kilometrů vlakem, jaké bohatství Prahy a okolí ve srovnání se Zakarpatskou Ukrajinou.

Také text *Lidé neštěstím posvěcení* (NL 1920 28/7) má odpozorovaný základ. Je rozdělen na tři části, první část podává jakýsi lyrický úvod k dalším: *Doba je vážná. Každý den rozvíří tolik nadějí! A noci přinášejí tolikéž rozčarování. Života tepny bijí rychlým, nebyvalým tempem. Co dříve nepřinášel rok, přinese den. Smutek, jako podoben fialové páře, táhne světem; kdo ji vdechne, zůstane pod jejím tlakem [...]. Další dva podávají zcela nezávislé události, jimž byl Němeček přítomen. Tři části pak*

vytvářejí nesourodý celek a podstatně se liší od kompoziční propracovanosti jiných Němečkových novinových příspěvků směřujících k maximální významové sevřenosti. Zauzlení fejetonu se točí kolem nejasného typu *lidí, jejichž oči jsou zastřeny mlhovinou prožitého neštěstí*, a ačkoli druhá ze tří částí pojednává o čtenářsky zřejmě velmi poutavém železničním neštěstí v Českém Brodě, smysl fejetonu je vágní a obtížně uchopitelný. Lidé neštěstím posvěcení se tedy řadí k méně zdařilým Němečkovým textům.

Připomínkou domova v daleké Paříži se stal obličej neznámého Pařížana, který Němečkovi připomněl známého z Prahy v sloupku *O tvářích* (LN 1935 28/9). Osobní zkušenost jej vede k zamyšlení nad podivnými událostmi historie i současnosti (fotografie Hitlera před Hitlerjugend). *Jaká strašná moc to drže trůni nad Evropou, jež nám klade závoje na oči, závoje různých barev – že se tak nenávidíme, štveme a po sobě pliváme? Že se vraždíme a vymýšlíme na sebe rafinované zbraně? Jaká je to moc? Nuže odpověď! Copak nemáme stejné tváře, stejné potřeby fyzické a za určitých splněných podmínek i duševní [...].* Ačkoli jistě cítil sílící německý tlak v této oblasti (vždyť za necelé čtyři měsíce přijdou norimberské zákony), své zamyšlení vede Němeček v rovině obecné, vinni „jsme my“. Téma ras a rasových předsudků je u Němečka časté. Na jednu stranu rasový popis velmi často využívá k zařazení lidí do jakýchsi kategorií, což má pravděpodobně sloužit k naprosto realistickému zobrazení a vyvolání přesného čtenářského dojmu. Na stranu druhou se prostřednictvím odsouzení rasové ideologie demonstruje bytostně humanistické přesvědčení Zdeňka Němečka.

Vedle pozorovatelského zápalu pro vlast, Němeček také rád vyjadřuje svá stanoviska k domácím jevům. Sloupek *Ať zhyne ypsilon* (LN 1930 9/12) patří k lepším Němečkovým textům, i když tematicky nestandardním, tématem se zde stala čeština. Skrze zdánlivě protismyslnou slovní hříčku - *uprostřed oslav Vítězslava Nováka piji na zdraví Josefa Suka* – se dostáváme k rozuzlení: v Sukově blahopřání se objevila hrubka („i“ místo „y“), toto pochybení mistra se sluchem možná absolutním Němeček kvituje, protože podle něj neexistuje pro české pravopisné pravidlo

odůvodnění. Ačkoli takové čistě „lingvistické“ zaměření je v Němečkových textech ojedinělé, přesto téma jazyka (hlavně z fonetického hlediska) patří mezi Němečkovy stálice. Zdůrazňuje cizineckou výslovnost postav českých vystěhovalců v románech, všímá si výslovnosti českých jmen v americké inscenaci Čapkovy hry *Věc Makropulos*, opravuje americké kritiky, kteří z O’Neillovy hry *Marco Million’s* dělají *Marcovy miliony* atp.

Němečkův příspěvek s názvem *Kultura-civilizace* (LN 1931 19/2) je také netypický, tím, že je založen na popisu autorova soukromí. Autor se jednoho zasněženého, mrazivého rána v Praze urputně snaží navzdory nečekaným překážkám získat led pro nemocnou manželku, s vypětím sil nakonec získá led ve vojenské nemocnici díky své vojenské hodnosti. Paradoxnost zamrzlé Prahy a neschopnosti sehnat led vyvolal u autora lehký civilizační otřes (v *Novém světě je led všude*) a dochází k závěru, že kultura (stará Praha) se nemusí vždy slučovat s civilizačním pokrokem.

K atmosféře domova odkazují i odposlouchaný rozhovor matky s malou dcerou o erotické lásce a rození dětí a reminiscence vánoční Prahy. V *Důvěrném interviewu* (LN 1931 14/8) se autor se snažil zachovat intimní ráz i dětskou naivitu promluvového stylu. Nabízí se, že jde o Němečkovu rodinnou vzpomínku, neboť postava dcerky se jmenuje Olga stejně jako Němečkova skutečná dcera. *Sen noci vánoční* (LN 1931 9/12) je šprým vřazený tvůrci novin do fejetonistické rubriky, ačkoli se jedná spíše o humoristickou črtu s aktuálním tématem nadcházejících Vánoc o tom, jak duchem nepřítomný profesor zase jednou koupil manželce nevhodný dárek. Humoristické téma je v tvorbě Zdeňka Němečka ojedinělé, přesto se jedná o příspěvek zdařilý, tématem je neporozumění mezi muži a ženami: *Na otázku – jaký teda stromek? – náhle odpověděl, že vývoz našeho podkarpatského dříví po Tise dolů do Maďarské roviny, a to proto poněvadž uherská mouka v poměru k čs. straně agrární... Nato paní profesorová sepjala ruce a tiše vyšla z pokoje, aby ten proces v jeho mozku nějak násilně nerozrazila. [...] Přišel Ježíšek, zazvonil, přinesl dárky. Paní Baudyšová třesoucí se rukou otevřela krabičku, na které zvláštním, jakoby řeckým písmem*

mužovým bylo napsáno její jméno. Byla to kniha: Prof. Dr. F. X. Pendelmeyer (Leipzig): *Jak bojovati s tragédií plýtvání ve spořádané domácnosti, aneb Průvodce inteligentní ženy po kuchyni. – Její nálada poklesla.*

Jiným vzpomínkovým vyprávěním Zdeňka Němečka je črta s názvem *Idylka* (NL 1920 12/12), v níž popisuje svá jinošská léta a první setkání s budoucí ženou. Text se vyznačuje dětsky naivistickým až vitalistickým vztahem k přírodě, který se vyvinul i v sociální cit a připomíná vitalismus wolkerovský, dokresluje prvopočátek Němečkova humanistického zaměření, mnohokrát přítomného v textech.

Němeček také čerpá z námětů, s kterými se setkal za své diplomatické kariéry. V textu *Konec cesty* (LN 1935 25/1) autor čtenáři přibližuje osud malého chlapce Františka Hubáčka, který se navrácí z Tahiti přes Martinique a Marseille do Československa, odkud odjel s rodiči do Oceánie hledat štěstí. Rodiče i sourozenci ovšem zemřeli a František jede domů zcela sám. Malý František se tak stal jakýmsi „střípkem“ putujícím přes celou zeměkouli „domů“, ačkoliv tento domov je mu vlastně cizí. Němeček příběh doplňuje rozsáhlou úvahou o těžkostech koloniálního vystěhovalectví spočívajících ve velké dřině, nesnadném přizpůsobení se atmosférickým podmínkám a hlavně v infekčních/parazitických onemocněních. Čtenářsky poutavý text vznikl z autorovy schopnosti vcítit se do peripetií malého chlapce a pochopit motivaci rodičů pro odchod z vlasti.

Za zmínku také stojí autorovy texty napsané v období protektorátu, kdy se zbortil možná nejdůležitější masarykovský ideál spojený s osobou diplomata Zdeňka Němečka – ideál československé národnosti a státnosti a domov se stal předmětem ohrožení. U fejetonu *Poslání pro naše bývalé diplomaty* (LN 1939 16/7) přichází definitivní zlom především v oblasti tematické, ale i stylové, způsobený ztrátou samostatnosti Československa. Němeček byl v této době ještě zaměstnancem ministerstva zahraničí, ale nedlouho poté – v srpnu 1939 - byl přeložen a posléze penzionován. V nové situaci, přestal Němeček publikovat kosmopolitně laděné příspěvky, ostatně Němeček měl od roku 1942 zákaz publikovat. Ztratila se konverzační lehkost projevu, objevil se bojovný tón, u Němečka dosud nevídaný.

Autor upozorňuje na jedinou možnost Čechů zůstat v povědomí jiných národů, a tou je práce v kultuře. Diplomaté jako znalci světových jazyků by se do této činnosti měli zapojit a tlumočit českou kulturu.

Druhý z posledních Němečkových příspěvků v Československém tisku je také tematicky neobvyklý - *Výstavní katalogy* (LN 1939 11/7). Němeček se vzhledem k okleštění české suverenity zajímá z výše zmíněných důvodů především o oblast kultury. Podává své vtipné postřehy o nesmyslné praxi výstavních katalogů, v nichž si pod číslem exponátu návštěvník teprve vyhledá název, malíře a techniku obrazu, na který se dívá. Za tímto fejetonem jasně cítíme vykloubenost doby, její absurditu a zmatení intelektuálů. Němeček ztratil svůj předmět zájmu, rezignuje na svou obvyklou snahu o vážnou výpověď na některé ze zásadních témat a není schopen se relevantněji vyjádřit k aktuálnímu dění.

Nakonec přistupme ke třem Němečkovým příspěvkům se stejným tématem, tím je vzpomínka Zdeňka Němečka na rodné město, až hmatatelně v nich cítíme nostalgii autora, který si právě na místě svého dětství uvědomuje opravdový význam slova vlast.

Článek *Josefov nad Metují* (LN 28/9 1930) byl napsán k příležitosti 150. výročí založení města, u jedné z pamětihodností města pískovcového pomníčku s nápisem Kaetchens Ruhe 1827 se autor zastavuje a líčí dávnou historii nešťastné lásky.

Zapomenutá historie (LN 29/11 1931) je již označena jako povídka, pískovcový pomník je zasazen do sentimentální nálady dušičkového času: *Do dušičkové mlhy tiše plane několik svíček, které kdosi vlídně postavil na hrob. Plaménky zlehka osvětlují patu náhrobního kamene planouce tím jasněji, čím hlouběji do dlouhé listopadové noci zapadá zimomřivý den. V podivné osiřelosti tohoto zákoutí, v odloučenosti hrobu, jemuž se nedostalo sankce ani místa na blízkém hřbitově, je cosi tklivého. Je to hrob seberažednice. Již po sto let sem přicházejí sentimentální milenci; na hrobě Kátinčině váží pouta lásky do pevných svazků nebo se spolu loučí nebo v útoku životních běd vyzývají sílu dívky, která leží pod rovem. Nad parkem táhnou časy, ze zim se rodí vesny zrající v léta, ta stárnou do podzimů, jež zase chřadnou v zimy.*

Kátinčina mohylka milence pozoruje, shlíží marné boje života se smrtí, majíc pro ně shovívavý úsměv vědomého. Kátinčina mohylka milence pozoruje, shlíží marné boje života se smrtí, majíc pro ně shovívavý úsměv vědomého. Případ Kateřiny Betsageové je málokomu znám. A přec je to postava vzácné krásy. Ten hrob by měl spočívat na čestném místě hřbitova, hned pod nápisem Resurrecturis anebo raději na nejkrásnějším místě okolí, snad tam, kde Metuje vlévá zelenavé vody do Labe. Vzápětí je čtenář přenesen do roku 1827 a v er-formě převyprávěn osud sebevraždnice Kateřiny Betsageové až po její pohřeb v důstojnickém parku.

Zatímco povídka *Kátinka* (Právo lidu 12/1 1936) začíná osobní výpovědí Zdeňka Němečka, jak v josefovském parku, parku svého dětství, nejlépe cítí uplývající čas, a jak v dětství zaslechl příběh vážící se k zdejšímu náhrobnímu kameni. *Pomníček, do něhož je vytesán tento nápis, je skryt ve stínu několika stromů na samém jižním konci parku. Kolem jsou vysázeny sazeničky netřesku, a na Dušičky čísi pečlivé ruce naň kladou kytice aster. V podivné osiřelosti tohoto zákoutí, v odloučenosti hrobu, jemuž se tehdá nedostalo sankce ani místa na blízkém hřbitově, je cosi tklivého. Je to místo posledního odpočinku mladé dívky. Již po sto let sem přicházejí sentimentální milenci; na hrobě Kátinčině váží pouta lásky do pevných svazků nebo se spolu loučí, nebo v útoku životních běd vzývají sílu dívky, která leží pod rovem. Nad parkem táhnou časy, ze zim se rodí vesny zrající v léta, ta stárnou do podzimů, jež zase chřadnou v zimy. Kátinčina mohylka milence pozoruje, shlíží marné boje života se smrtí, majíc pro ně shovívavý úsměv vědomého. Postava Kateřiny Betsageové je věru vzácné krásy. Ten hrob by měl spočívat na čestném místě hřbitova, hned pod nápisem Resurrecturis.* Následuje vyprávění identické předchozímu, jen poslední odstavec je pozměněn tak, aby korespondoval s úvodním autorovou vzpomínkou na vlastní dětství.

Po srovnání těchto tři textů, zjistíme, že jejich podstatné části jsou buď přímo shodné, nebo téměř shodné, je tudíž zajímavé, že první z nich je označen jako článek a druhé dva jsou považovány za povídku.

Závěr

Nejprve přikročím k stylisticko-tematickému zhodnocení Němečkovy žurnalistiky a jejímu zařazení do celkové tvorby.

Pravděpodobně největší přínos Zdeňka Němečka do žurnalistiky i literatury byl v oblasti tematické, což je ovšem spisovatelům i novinářům vlastní. Přinášel čtenářům detailní informace z cizích a exotických krajů, i v případě domácího tématu jej dokázal začlenit do celosvětového dění a tím upozornit na jeho skryté významy. O Němečkovi rozhodně nelze říci, že by byl mužem bez fantazie (jak dává tušit několik málo jeho výletů do imaginace), ale představivosti nepopouštěl příliš uzdu, jeho stěžejní doménou byla realita, toužil ukazovat a naznačovat souvislosti příčin a příčiny souvislostí. Byl až posedlý myšlenkou, že vysvětlit lze vše, kromě negativních lidských vášní, těm přiznává určitou neprůhlednost, kterou ale bylo možné překonat vzděláním, citlivostí a snahou o pochopení.

Němeček se plně ztotožnil s programem humanismu, prosazoval rovnost lidí, ras a náboženství. Dokázal být velmi empatický a zaujímal kritický postoj vůči sociální nespravedlnosti. Obdivoval jedince, kteří navzdory sociální či rasové diskriminaci, dokáží houževnatě pracovat a vzdělávat se, aby pro sebe a své potomky zajistili lepší postavení. Preferoval jednoznačně upřímnost, poctivost, ale setkal-li se s lidskou neřestí, díval se na ni většinou shovívavě a s určitým pochopením. Jedinou výjimkou se stala nenávisť Arabů, kterou viděl v očích mauretánských kočovníků a která Němečka přivedla k negativnímu postoji k mauretánskému lidskému typu, přičemž autorův postoj mohl být politicky motivován (viz s. 52).

Autorovy novinové i cestopisné texty jsou prostoupeny politikou, neboť Zdeněk Němeček byl člověk vyhraněného politického smýšlení, ostatně byla to jeho práce – myslet politicky. Zdeněk Němeček se svým zaměstnáním a smýšlením, jehož odraz nacházíme v textech, stal pilířem československého státu. Němeček byl bytostný demokrat, podporoval svobodu myšlení i svobodu vyjadřování, i když to druhé samozřejmě ve svém případě stále kontroloval. Vyšší zájmy ho však nemohly přivést

k tomu, aby ospravedlňoval nečestné jednání. Politiku totiž chápal jako etickou službu veřejnosti, té, která jej do funkce dosadila. Názory vysledované v textech dokládají, že měl sklon k idealismu, jenž se ale podivuhodně snoubil s politickou praktičností. Němeček byl totiž toho názoru, že mravná politika povede k lepšímu životu společnosti, věřil v osvobození národů, stejně jako se Československo dokázalo vymanit z rakouského vlivu, věřil ve sblížení národů celého světa, jejichž soužití pak bude mnohem přínosnější než dosavadní neustálé konflikty. Vidíme tedy jisté vizionářské rysy Zdeňka Němečka, které překračovaly svou dobu.

Typicky němečkovské prvky textů jsou 1. Důvěrná znalost prostředí (domácích i cizokrajných), o nichž Němeček píše, a důkladná znalost doprovodných jevů (nebo alespoň touha ji mít), tyto dvě věci mají na svědomí čtenářský dojem encyklopedičnosti autorových textů. Číst Němečkův fejeton znamenalo především získat informace. Důležitý byl jeho vhled do mezinárodněpolitických vztahů, který činil z jeho novinových příspěvků čtenářsky unikátní záležitost. 2. Reportážnost. Reportážní podstatu mají doslova všechny Němečkovy žurnalistické texty, včetně uměleckých próz. 3. Respekt ke společenskému a historickému kontextu, který se projevuje v Němečkově důsledném zření ke genealogii lidí, států, dokonce i věcí. V Němečkově pojetí má každá fyzická entita historii, tato historie pak objasňuje význam entit a vysvětluje děje kolem nich. 4. Úvahovost, tzn. téměř každá maličkost vede Němečka k přemítání nad závažnějšími společenskými problémy, už J. Vodák si všiml, že Němeček je spisovatel *rozjímavý a kontemplativní* (VODÁK 1932, s. 9). Jednalo se sice o jednu z prvních recenzí Němečkova beletristického díla *New York: zamlženo*, ale platí to i v případě autorovy publicistiky. Úvahy ve svých důsledcích inklinují k objektivní výpovědi o univerzu.

Protože byl znalcem mnoha jazyků, je jedním ze stálých Němečkových témat pozorování jazyka a výslovnosti. (*česká výslovnost jmen dobrá, až na dr. Koulenatty, Jaroslav Prius, Jonek, jako na Těšínsku – Makropulos v Novém Yorku, nedostatek českých výrazů v oblasti loďářství v Dopisech ze Senegambie...*)

Stylově není Němeček žádným novátorem, pracuje s tradičními prostředky realistické drobnokresby, což je ovšem ve faktuálních textech očekává. Velice rád používá vyprávěcí slohový postup, který je proto v jeho textech dominantní, jevy, o nichž hovoří, demonstrovuje výhradně prostřednictvím malých příběhů a epických zkratk. Jeho vypravěčské umění je založeno na detailech, které kupí za pomoci ironie a kontrastu.

Jestliže Němeček jako spisovatel patří v dobovém kontextu spíše mezi autory druhé kategorie, jinak je tomu v publicistice. Ačkoli se sám za novináře nepovažoval, i ve svých novinových příspěvcích o sobě psal jako o umělci/spisovateli nebo o diplomatu, jehož povinností je informovat/poučit veřejnost. Neustálé pnutí k realitě, potřeba se k ní vyjadřovat a pozorovatelský talent tvoří z Němečkových žurnalistických textů práce více než zdařilé. Němeček měl jednak postřeh, jednak značnou sumu znalostí (všeobecný rozhled po množství oborů), jednak kombinační schopnosti a krom toho uměl poutavě vyprávět, karikovat, vtipně a zajímavě pointovat. To vše dokázal ve svých novinových příspěvcích využít.

Právě oním neustálým zřením k realitě byl Němeček vlastně předurčen pro faktuální literaturu. A zároveň mu totéž bylo osudným v jeho snahách na poli fikce, neboť on se chtěl hlavně vyjadřovat k aktuálnímu světu, naznačit jeho směřování. Němečkova fikční díla se vykazují mnohými vyloženě faktuálními pasážemi, odstavci apod., které svádí k čtenářskému vjemu podobnému čtení učebnic nebo novinových zpráv, čtenář je veden k tomu, že zobrazované je aktuální realitou. Prostupování hranic mezi literaturou a žurnalistikou charakteristické pro prvorepublikovou literaturu našlo odezvu tedy i v Němečkově tvorbě. Lze shrnout, že ve fikční literatuře Zdeňka Němečka výrazně sekunduje estetické funkci funkce persuasivní.

Němečkovy texty publicistické i literární jsou pozoruhodné svým napětím mezi fikčností a faktualitou, ale u Němečka většina tzv. próz/povídek víceméně nezakrytě ukazuje ke skutečným událostem, jichž byl Němeček přítomen, a přímým autorovým zážitkům, výrazně tedy připomínají reportáže. Po přečtení autorových publicistických

příspěvků a románů nezbyvá než konstatovat, že Němeček byl svým ustrojením vlastně bytostný novinář, pozorovatel a komentátor.

Podstata některých motivů nebo témat nalézajících se v Němečkových fikčních dílech je zřetelnější, pokud si přečteme novinové příspěvky, jelikož ty tvoří jakýsi pandán umělecké tvorby. Např. kořeny tématu bratrovražedného boje v románu *Ďábel mluví španělsky* najdeme ve všech faktuálních dílech ze španělského prostředí druhé poloviny 30. let.

Na závěr této podkapitoly bych chtěla zpochybnit tradiční řazení Němečka k tzv. pragmatické generaci. Vycházím-li ze znalosti jeho publicistiky, pak Němeček nebyl relativista ani pragmatik. Světový vývoj je pro něj prostě poznatelný díky zohlednění veškerých vlivů. S účelností či účelovostí poznání/pravdy se u Němečka nesetkáme, naopak vidíme u něj rysy spíše idealistické v tom smyslu, že jedině dokonalé poznání světa člověka povede k pochopení a humanitě. Jediné, co pro Němečkovu tvorbu z generačních znaků platí, je příklon k realitě (ale nikoli všední realitě), humanistické přesvědčení a mravnost. Zdeněk Němeček tedy některé prvky z literárního pragmatismu skutečně čerpá, ale stejně tak dobře mohl jen čerpat ze společenského klimatu první republiky a ze svých lidských zkušeností.

Seznam příspěvků podle bibliografie ÚČL AV ČR

- Aix-en-Provence, Lidové noviny 44, 1936, 7, příloha s. 1, 5/1
Amerika im Nebel, Prager Presse 15, 1935
An der Küste von Long Island, Prager Presse 13, 1933
Apokalyptická rumba, LN 45, 1937, č. 12, s. 1, 8/1
Ať zhyne ypsilon! LN 38, 1830, č. 618, s. 1-2, 9/12
Atentát vyšetřen, LN odp. 42, 1934, 516, 1, 13/10
Balonky z Francie, LN 41, 1933, 390, 1-2, 6/8
Barvy na Atlantiku, LN 37, 1929, č. 1-3, 1/11
Beatrice, LN 40, 1932, č. 473, s. 1-3, 18/9
Běs na lodi, LN 45, 1937, 381, příloha s. 1, 1/8
Bílá barva, LN 40, 1932, č. 42, s. 1-3, 24/1
Boj proti toreadorům, LN 41, 1933, 307, 1-2, 20/6
Bojovníci nezapomínají, LN 42, 1934, 579, 1, 17/11
Bývalý člověk, LN 32, 1924, 565, 1-2, 11/11
Butterfly, LN 43, 1935, 126, 2-3, 10/3
Česká družina z r. 1914, Národní listy 60, 1920, č. 265, 1-2, 25/9
Černoch moravský bratr, LN 39, 1931, č. 55, 31/1
Člověk důvěřuje hmotě, LN 39, 1931, č. 628, s. 1, 16/12
Dětská duše, LN 42, 1934, 440, 1-3, 2/9
Dnešníma očima, LN 42, 1934, 488, 2, 28/9
Do Ženevy, LN 40, 1932, č. 81, s. 1, 14/2
Domov malomocných v Jeruzalémě, LN 38, 1930, č. 259, s. 1-2, 23/5
Dopis matek vůdcům, LN 44, 1936, č. 513, 1, 13/10
Dopis příteli v cizině, LN 44, 1936, č. 397, 1-3, 9/8
Dopisy ze Senegambie, LN 46, 1938, 26, příloha s. 6, 16/1
Dražba, LN 41, 1933, 10, s. 1-3, 6/1
Dům v Simiane, LN 45, 1937, 256, 1-2, 23/5

Důvěrný interview, LN 39, 1931, č. 405, s. 1-2, 14/8
Dušezpytná zkouška, LN 38, 1930, č. 538, s. 1-3, 24/10
Fara moravských bratří v Západní Indii, LN 39, 1931, č. 92, s. 1-2, 20/2
Francouzské literární ceny, Magazín Družstevní práce 2, 1934-35, č. 2, 46-47
Gibraltar, LN 42, 1934, 372, 2, 27/7
Hranice, LN 40, 1932, č. 29, s. 1-4, 17/1
Chanson triste, LN 39, 1931, č. 142, s. 1-2, 19/3
Chléb z moře i země, LN 41, 1933, 580, 1-3, 19/11
Idylka, NL 60, 1920, č. 341, 9, 12/12
In der Morgue von New York, Prager Presse 13, 1933
Ironické hory, LN 40, 1932, č. 234, s. 2-4, 8/5
Jak se žije v Madridě, LN 45, 1937, 433, 5, 29/8
Jak vznikla hra Most, Ranní noviny 1938, č. 11, s. 4, 14/1
Ještě Mánesova rodina, LN 44, 1936, 180, 1-2, 8/4
Josefov nad Metují. K jeho letošnímu jubileu, LN 38, 1930, č. 490, příloha s. 15, 28/9
K románu New York: zamlženo, Panorama 9, 1931-32, č. 11, 175-176, 11/1, 1932
Kamerun, LN 42, 1934, č. 301, 2-3, 17/6
Karthago? NL 61, 1921, č. 227, 1-2, 20/8
Kátinka, Právo lidu 45, 1936, č. 10, příl. s. 1-2, 12/1
Kdyby stromy chodily, Národní osvobození 12, 1935, č. 135, příloha 23, s. 2, 9/6
Klenot Španělska terčem granátů, LN 45, 1937, 523, příloha s. 1, 17/10
Konec cesty, LN 43, 1935, č. 44, s. 1-2, 25/1
Kouzlo dalek, NL 62, 1922, č. 91, 11, 2/4, příloha
Kultura – civilizace, LN 39, 1931, č. 90, s. 1-2, 19/2
La Paix LN 41, 1933, 91, s. 1-2, 19/2
Lidé k sobě LN 45, 1937, č. 375, 1-2, 29/7
Lodi a lidé LN 41 1935, 169, s. 1-3, 2/4
Loterie, LN 42, 1934, 52, 1-2, 30/1
Lidé neštěstím posvěcení, NL 60, 1920, č. 206, 1-2, 28/7

Madridská noc, LN 45, 1937, 453, 1-2, 9/9
Maják, LN 40, 1932, č. 283, s. 1, 5/6
Makropulos v Novém Yorku, LN 34, 1926, č. 90, 7, 19/2
Malá španělská tragédie (sign. Jiří Ples), LN 47, 1939, č. 65, s. 2-3, 5/2
Manželství lyrikovo, LN 39, 1931, č. 322, s. 1-3, 28/6
Marseille 9. října, LN odp. 42, 1934, 514, 1-2, 12/10
Matky, LN 44, 1936, 236, příloha s. 3, 10/5
Mezi lidmi Marcela Pagnola, LN 40, 1932, č. 374, s. 1-2, 26/7
Miliardy v ČSR, LN 38, 1930, č. 161, s. 1-2, 9/3
Modly povalené a vzkříšené, NL 60, 1920, č. 161, 9, 13/6, příloha
Monsieur Yaganá, LN 45, 1937, č. 196, příloha s. 1-2, 18/4
Moravan za obchodem v Senegambii, LN 1/46, 1938, č. 16/17, s. 3, 11/1
Moskva bez dna, Tribuna 6, 1924, č. 219, 3, 17/9
Most, LN 46, 1938, č. 22, s. 2, 14/1
Most, NO 15, 1938, č. 10, s. 1-2, 13/1
Motiv sedmihradský, LN 39, 1931, č. 381, s. 1-2, 1/8
Na místech výbuchu (sign. Zdeněk Macháček), Tribuna 5, 1923, č. 150, 1-2, 30/6
Na nejvyšší hoře rumunské, LN 39, 1931, č. 433, příloha s. 6, 30/8
Na otrokářské lodi, LN 39, 1931, č. 188, 1-2, 14/4
Na ruském břehu, LN 42, 363, 1-2, 27/7
Nález, LN 42, 1034, 177, 1-3, 8/4
Náměstí zkázy LN 43, 1935, č. 191, příloha s. 5. 14/4
Návrat poutníkův, LN odpol 1/46, 1938, č. 14/12, s. 5, 8/1
Negerská, LN 41, 1933, 327, 1, 2/7
Několik poznámek z letního deníku, NL 61, 1921, č. 232, 1-2, 25/8
Několik poznámek z výletního deníku, NL 61, 1921, č. 234, 1-2, 27/8
New York: zamlženo, LN 39, 1931, konec v č. 551, s. 5, 4/11
Nová americká tragédie, PL 37, 1928, č. 32, s. 6, 7/2
Nová čs. Loď, LN 40, 1932, č. 586, s. 1-2, 20/11

Nové francouzské kolonie, LN 41, 1933, 446, 1-2, 6/9
Nové ruské cesty, LN 41, 1933, 510, 1-2, 11/10
O burském oříšku, LN 45, 1937, 107, příloha s. 5, 28/2
O dědictví, LN 44, 1936, 68, 3, 7/2
O dvou Janech, Lumír 63, 1936-37, č. 3, s. 146-154, 29/1 1937
O lodním kadeřníkově, LN 42, 1934, 594, 1-2, 25/11
O muži a hladu, LN 45, 1937, 307, 1-2, 20/6
O našich letcích, LN 43, 1935, 255, 1-2, 21/5
O tvářích, LN 43, 1935, 487, 1-2, 28/9
Občan tří států. Črty z konzulárního života, LN 37, 1929, č. 174, 1-2, 5/4
Omyl na Ellis Islandu, LN 37, 1929, č. 479, 2-3, 22/9
Otec Martin – černý kněz Moavských bratří, PL 39, 1930, č. 289, s. 3, 10/12, več. příl.
Páteř státu, LN 39, 1931, č. 276, s. 1-2, 3/6
Pavlovy miliony, LN 41, 1933, 576, 1-2, 17/11
Perleť, LN 42, 1934, 288, Příloha s. 1, 10/6
Platonik hledá ženu, LN 39, 1931, č. 522, s. 1-2, 18/10
Pod Etnou, Tribuna 5, 1923, č. 163, 1-2, 15/7; č. 164, 1-2, 17/7; č. 165, 1-2, 18/7
Po premiéře Zástupů, LN 40, 1932, č. 225, s. 7. 3/5
Podivín, LN 43, 1935, 334, 1-3, 6/7
Podivný případ sběratele pohlednic, LN 38, 1930, č. 105, s. 1-2, 27/2
Políbek, Národní listy 59, 1919, č. 123, 9, 25/5, příloha
Pomsta v novoyorském hotelu, LN 37, 1929, s. 1-3, 8/10
Portréty dvou starých mužů, LN 38, 1930, č. 445, s. 1-2, 4/9
Portréty dvou starých mužů, LN 28, 1930, č. 480. s. 1-2, 23/9
Poslání pro naše bývalé diplomaty, LN 47, 1939, č. 350, s. 9, 16/7
Poutníci, LN 40, 1932, č. 406, s. 1-2, 12/8
Poznámky z Maroka, LN 43, 1935, 170, 1-2, 3/4
Poznámky z Maroka, LN 43, 1935, 224, 1-2, 4/5
Poznejme Rumuny, LN 39, 1931, č. 457, s. 1-2, 12/9

Pražští učitelé u novoyorského starosty, LN 37, 1929, č. 27, 1-2, 15/1
Praktická součinnost Malé dohody, LN 41, 1933, 320, 1-2, 28/6
Přízračná pře, LN 44, 1936, 91, 1-2, 20/2
Raněná Terpsichora, LN 39, 1931, s. 1-3, 17/1
Reference, LN 44, 1936, 191, s. 1/3, 15/4
Restaurant Volga, LN 42, 1934, 190, příloha s. 1-2. 15/4
Rozhovor nad obrazem, LN 47, 1939, 513, 1-2, 13/10
Rusové na Balkáně, NL 61, 1921, č. 296, 9, 28/10; č. 301, 2, 2/11; č. 308, 2, 9/11
Santo Domingo v uragánu, LN 38, 1930, č. 457, s. 1-2, 10/9
Sen noci vánoční, LN 39, 1931, č. 2, s.2-1
Silueta jedoho revolucionáře, NL 60, 1920, večerní vydání, č. 325, 1, 26/11
Smutné anekdoty, NL 62, 1922, č. 8, 11, 8/1, příloha
Solná lázeň, LN 39, 1031, č. 436, s. 1-2, 1/9
Spisovatel u kulečníku, LN 39, 1931, č. 16, s. 1-3, 10/1
Stíny zahraniční služby, LN 39, 1931, č. 84, s. 3, 16/2
Stupnice bolesti, LN 39, 1931, č. 245, s. 1-3, 16/5
Španělé - jací jsou, LN 45, 1937, 510, 4-5, 10/10
Španělská ozvěna, LN 44, 1936, 411, 1-2, 18/8
Špatná pověst, LN 43, 1935, 549, příloha s. 1-2, 3/11
Tajemství afrického obchodu, PL 47, 1938, 25, příloha s. 2, 30/1
Tajemství východu, LN 42, 1034, č. 252, 1-2, 20/5
Truchlohra, LN 47, 1939, 285, 1, 9/6
U papeže, LN 39, 1931, č. 172, s. 1-2, 4/4
Úryvky z deníku podivína. Motiv Serjabinovský, NL 61,1921, č. 104, 11, 17/4, příl.
Úřední hlášení, LN 41, 1933, 351, 1, 16/7
Utržené křídlo, LN 43, 1935, č. 297, 1, 17/6
Vertreuliche Unterredung, Prager Presse 18, 1938
V Maroku, LN 43, 1935, 277, 1-3, 2/6
V rumunsko-německé vesnici, LN 39, 1831, č. 420, s. 1-2, 23/8

V Těšíně, Národ 3, 1919, č. 29, s.340-341, 17/7
Vášeň LN 40, 1932, č. 133, s. 1-3, 13/3
Ve vlaku Lyon – Marseille, LN 41, 1933, 286, 1-2, 8/6
Večer ve Valencii, LN 45, 1937, 572, příloha s. 1, 14/11
Výstavní katalogy, LN 47, 1939, č. 340, s. 7, 11/7
Vzpomínky na Moskevské, NL 61, 1921, č. 132, 11, 15/5, příloha
Zač lidský život? NO 13, 1936, 241, 1-2, 16/10
Zač lidský život? PL 24, 1936, č. 239, s. 3, 14/10
Zamilovaný komsomolec, LN 39, 1931, č. 570, s. 1, 14/11
Zánik neozbrojených, LN 45, 1937, 218, 1-3, 30/4
Zapomenutá historie, LN 39, 1931, č. 598, s. 1-3, 29, 11
Země protikladů, LN 41, 1933, 248, s. 1-2, 17/5
Zločin Viktora Vikentjeviče, NL 61, 1921, č. 208, 11-12, 31/7, příloha
Ztracený plebiscitový hlas, Cesta 2, 1919-20, č. 48, s. 942-947, Těšín 4. ledna 1920
Žena versus U.S.A. LN 37, 1929, č. 641, s. 1-3, 21/12
Živ – mrtev, Cesta 2, 1919-20, č. 27, s. 516-520
Život divadelní a umělecký v dnešním Rusku, Cesta 2, 1919-20, č. 36, s. 711-712

Seznam neidentifikovaných prací z bibliografie ÚČL AV ČR

Adunata kurziva, LN 44, 1936, 241, s. 3, 13/5

Ano a ne kurziva, LN 44, 1936, 450, 7, 8/9

Casa nuova v Římě sloupek, LN 44, 1936, 1-2, 6/2

Duce a Římané sloupek, LN 43, 1935, 536, 3, 25/10

Chléb vezdejší k., LN 44, 1936, 341, 1, 10/7

Líbezná vězení kurziva, LN 44, 1936, 226, 1-2, 5.5

Modrý ostrov kurziva, LN 44, 1937, 277, 1-2, 3/6

Na Atlantiku, LN 38, 1930, č. 648, příl. s. 5-6, 25/12

Polibek vůdcův sloupek, LN 44, 1936, 201, 2, 20/4

Římská paráda sloupek, LN 43, 1935, 578, 1-2, 19/11

Římský déšť sloupek, LN 43, 1935, 560, 1-2, 9/1

Římští koně a sankce cestopisná causerie, LN 44, 1936, 78, 1-2, 13/2

V Římě se stmívá sloupek, LN 43, 1935, 593, 1-2, 27/11

Seznam příspěvků chybějících v bibliografii ÚČL AV ČR

Bludné věci a lidé, Národní listy 11. 1. 1920

Car Hlad, Klas 1922

Dialog habešský, Přítomnost 1935, roč. XII, s. 591-592

Éra Mirbachova I, II (sign. Pentee), Tribuna 23/5, 1923; 24/5, 1923

Chryzantéma anebo Citáty z Lenina, Přítomnost 1925, roč. II, s. 328-330

Ještě o automobilech, Přítomnost 1928, roč. V, s. 517-518

K jubileu starodružiníků, Československý legionář 26. 9. 1924

Kraj československého milosrdenství, Nár. Politika 10. 9. 1922

Moravian, Přítomnost 1929, roč. VI, s. 43

Našim petrohradským dámám, Čechoslovák, Petrohrad, 28. 8. 1915

Obrazy ze starého Ruska, Československý legionář 26. 11. 1920

Plemena potulná, Československý legionář 4. 6. 19 24

Po návatu z území hladu, Legionářský směr 3. 8. 1922

Předvídat, Přítomnost 1936, roč. XIII, s. 610-611

Reminiscence historická, Československý legionář 1922

Rozmluva s čínským studentem, Přítomnost 1927, roč. IV, s. 534-536

Rozmluva s Čechoameričanem, Přítomnost 1929, roč. VI, s. 539-540

Ruský rubl, Tribuna 1922

S kým sympatizovati v Číně, Přítomnost 1925, roč. II, s. 501

Vzpomínka předvánoční, Československý legionář 20. 12. 1924

Seznam použité literatury a odborných pramenů

- COHNOVÁ, Dorrit. Co dělá fikci fikcí. Praha: Academia, 2009.
- ČAPEK, Jan Blahoslav. [recenze] Naše doba 47, 1939/40, s. 58.
- ČAPEK, Karel. O umění a kultuře, Od člověka k člověku. Spisy (Dodatky XIV-XIX). Praha: Český spisovatel, 1995.
- ČAPEK, Karel. Univerzitní studie. Praha: Československý spisovatel 1987.
- ČERNÝ, Václav. Paměti I (1921-1938). Brno: Atlantis 1994.
- ČERVENKA, Miroslav. Fikční světy lyriky. Praha-Litomyšl: Paseka, 2003.
- DOČKAL, Miroslav (ed.). Novinářské žánry 1, 2. Praha: Novinář, 1974.
- DOLANSKÁ, Nora. Seminární texty k aktuálním problémům žánrové specifiky. Praha: SPN, 1988.
- DOLANSKÁ, Nora. KALINA, Vladimír. Žánry umělecké žurnalistiky. Praha: Novinář, 1984.
- DOLEŽEL, Lubomír. Identita literárního díla. Brno-Praha: ÚČL AV ČR, 2004.
- FOŘT, Bohumil. Úvod do sémantiky fikčních světů. Brno: Host, 2005.
- GENETTE, Gerard. Fikce a vyprávění. Brno-Praha: ÚČL AV ČR, 2007.
- HALADA, Jan, OSVALDOVÁ, Barbora a kol. Praktická encyklopedie žurnalistiky. 2. vydání. Praha: Libri, 2002.
- CHATMAN, Seymour. Dohodnuté termíny. Rétorika narativu ve fikci a filmu. Olomouc: UP, 2000.
- JAŘAB, Josef. Mezi realitou a literaturou. Vědeckopopulární přednášky 2008, roč. 6.
- JÍLEK, Viktor. Dějiny české žurnalistiky od svého počátku do r. 1945. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002.
- ISER, Wolfgang. Koncepty čtenáře a koncept implicitního čtenáře. Aluze 7, č. 2/3, Roč. VII (2004), s. 135–143.
- KÁRNÍK, Zdeněk. České země v éře první republiky (1918-1938) I-III. Praha: Libri, 2002, 2002, 2003.
- KNAP, František. [recenze] Venkov 6. 2. 1940, s. 6.

- KUBÍČEK, Tomáš. Zdroje fikční skutečnosti (doslov). In Cohnová, Dorrit. Co dělá fikci fikcí. Praha: Academia, 2009.
- KVAPIL, Jaroslav. [recenze] Naše doba 53, 1946/47, s. 325.
- MASARYK, Tomáš Garrigue. Ideály humanitní. Problém malého národa. Demokratism v politice. Praha: Melantrich, 1990.
- MAREŠ, Petr: Publicistika Josefa Čapka. Praha: Karolinum, 1995.
- MERTLÍKOVÁ, Olga (ed.). Legionář, diplomat a spisovatel Zdeněk Němeček. Jaroměř 2004.
- NĚMEČEK, Zdeněk. Ďábel mluví španělsky. Praha: Fr. Borový, 1939.
- NĚMEČEK, Zdeněk. Dopisy ze Senegambie. Brno: Knihovna Lidových novin, 1938.
- NĚMEČEK, Zdeněk. Evropská kantiléna. Praha: Svobodné noviny, 1945.
- NĚMEČEK, Zdeněk. Na západ od Panonie. Praha: Sfinx, 1946.
- NĚMEČEK, Zdeněk. New York: zamlženo. Praha: Československý spisovatel, 1969.
- NĚMEČEK, Zdeněk. Západoindický deník. Praha: Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství, 1929.
- NÜNNING, Ansgar (ed.). Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce – osobnosti – základní pojmy. Brno: Host 2006.
- OPELÍK, Jiří a aut. a red. kol. Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce; [Díl] 3, M-Ř; Sv. 1, M-O. Praha: Academia 2000.
- PAPOUŠEK, Vladimír. Horizonty: život a dílo Zdeňka Němečka. Praha: Torst, 2002.
- PERNES, Jiří. Svět Lidových novin 1893-1993. Praha: Lidové noviny ve spolupráci s NLN, 1993.
- PEŠAT, Zdeněk, STROHSOVÁ, Eva (eds.). Dějiny české literatury IV. Praha: Victoria Publishing, 1995.
- POHORSKÝ, Miloš. Kandidát estetiky a filozofie. Doslov in Čapek, Karel. Univerzitní studie. Praha: Československý spisovatel, 1987.
- SEZIMA, Karel. [recenze] Lumír 59, 1932/33, s. 285-287.
- SEZIMA, Karel. [recenze] Lumír 62, 1935/36, s. 55-57.

ŠALDA, František Xaver. Trojí generace: Kus české literární morfologie. In Kritické projevy 12. Praha 1959. [online]

ŠALDA, František Xaver. [recenze] Šaldův zápisník 7, 1934/35, s. 340.

ŠTORKÁN, Karel. Publicistické žánry. Praha: Novinář, 1980.

ŠTORKÁN, Karel. Umění fejetonu. Praha: Novinář, 1979.

VODÁK, Jindřich. [recenze] České slovo 28. 5. 1932, s. 9.

ÚČL AV ČR: Slovník české literatury po roce 1945 [online]. Vedoucí redaktor Michal Příbáň. 2006-2010. Dostupný z www <http://slovníkceskeliteratury.cz>.